FATİHA TEFSİRİ

Rafet KÜÇÜK

FATİHA SURESİ

Çok acıyan, Pek acıyan Allah'ın adıyla.. [1]

Övgü-şükür (akıllı) alemlerin rabbi Allah'adır. [2]

Çok acıyan'a, Pek acıyan'a.. [3]

Din gününün sahibine/kralına.. [4]

Yalnız Sana ibadet ederiz ve Senden yardım dileriz sadece! [5]

Bizi, dosdoğru/dimdik yola yönelt [6]

Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna..

kızılmayanların ne de sapanların.. [7]

FATİHA SURESİ HAKKINDA:

Fatiha, açılış demektir. Hadiste "Allah, ne Tevrat'ta ne İncil'de Fatiha sûresi de denilen Ümmül Kur'ân gibi bir sûre indirmemiştir. O Seb-ul Mesanî'dir..." [1] denilir. Başka bir hadiste ise "Yahudiler, Allah'ın gazablandığı kimselerdir, Hıristiyanlar da sapanlardır" denilmiştir.[2] Şu halde kendilerine nimet verilenler de "kendilerine vahiy verilenler" olmakta. Burada Kur'an'ın tarihi bir zemin üzerine oturduğu vurgusu dikkat çekmekte.

Ayrıca "Biz sana tekrarlananlardan yediyi ve büyük Kur'an'ı verdik" [Hicr 87] ayetinde geçen yedi, Fatiha olarak tefsir edilmiştir. Şu halde Fatiha ve Kur'an şeklinde bir ayrım yapılmaktadır ki, Fatiha'ya büyük bir dikkat çekmedir bu. Burada mesani kelimesine genellikle "tekrar edilen" anlamı

1 *Tirmizi-Tefsirul Kur'an 15*
2 *Müslim-Salat 27*

verilmiştir, "tekrar edilenlerden yedi" ise Fatiha olmaktadır. Şu halde Fatiha yedi ayettir.

Lakin bu yediye besmele dahil midir değil midir? Hanefi mezhebine göre sure başlarındaki besmeleler sureden ayrı ayetlerdir, Fatiha'da 7. ayet "ğayrilmağdubi aleyhim" diye başlayan kısımdır. Şafii mezhebine göre bütün sure başlarındaki besmeleler sureye dahildir, 1. ayettirler, Maliki mezhebine göre ise sure başlarındaki besmeleler ayet değildir. Eldeki mushaflardaki yaygın kıraat ise besmeleyi Fatiha'nın ilk ayeti sayar, diğer besmeleleri ayrı ayet sayar.

Bir diğer Fatiha üzerindeki tartışma namaz konusundadır. Hanefiler namazda Fatiha'yı imam sessiz bile okuyorsa okumazlar, Şafiler ise sesli bile okuyorsa peşinden bir daha okurlar. Mesele imamın okuyuşu cemaat için geçerli midir, değil midir meselesine boğulmuştur, halbuki akli olan cemaatin işitmesi meselesidir. Ayette; "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin" [Araf 204] denilmekte. İşittiğin zaman ise okumuş da oluyorsun. Diğerinde ise ne duyma ne okuma var. Burada "imam sesli okuyorsa cemaat okumamalı ama sessiz okuyorsa okumalı" mantığı gayet makul. Elbette "ibadette akıl mı yürüteceğiz" denilebilir, fakat yürütme ihtimali varsa?. Mesela İmam Malik'in okuyuş hakkındaki görüşü belirttiğimiz gibidir ve aklilik, farkındalık günümüzde arttırılması gereken bir şey. Bilgilere ulaşma güçlüğü olan bir devirde yaşamıyoruz.

Bir de her duadan sonra El-Fatiha denilmesi ve okunması adeti vardır ki, Peygamberimizden gelen böyle bir rivayet yoktur. Bunu farzmışcasına sürekli yapmamalıdır. Din bizi otomatik hareket etmeye değil, bilinçli hareket etmeye çağırır. Denilebilir ki böyle alışılmış, şimdi otomatik çözülürse namaz dahi gider. Zaten en başta iman delille imana dönmek durumunda, asıl o konuya eğileceğiz inşaAllah, bu tek tek durumları da bütünlük babından dile getiriyoruz.

Surenin Mekki olduğu hakında ağırlıklı görüş var. Bazıları ilk nazil olan sure olduğunu söylese de bize göre ilk nazil olan tam suredir.

***1a:** Arapça'da فعلان –Fü'lan ve فعيل –Faiyl vezinleri mübalağa içindir. فعلان çokluk, فعيل ise yoğunlaşmada çokluk anlamı verir. Biz فعلان veznindeki kelimeleri önüne "çok" getirerek, فعيل veznindeki kelimeleri ise önüne "pek" getirerek tercüme ettik. Rahman ve Rahim=Çok merhamet eden, Pek merhamet eden gibi.

İnsanlarda "esirgeyen ve bağışlayan" diye bir tercüme hakim.[3] Bu ise sanki iki ayrı kelime varmış gibi bir izlenim oluşturuyor ve bizce yanlış. Çünkü aynı kelimenin iki farklı kalıpta peş peşe gelmesindeki vurguyu ve merağı öldürüyor. "Çok acıyan, Pek acıyan" ifadesi, bütün bir hayatın anlamını ve sırrını ifade etmektedir çünkü. Eğer "neden Çok acıyan ve Pek acıyan dedi?" diye düşünürseniz örneğin... Bu manada, aynı kelime olduğunun görülmesi önemli.

Mesela Hamidullah'ın Kur'an mealinde de Besmelenin olmasa bile 3. ayetin "Çok Merhametli, Hep Merhametli" şeklinde, aynı kelime olduğu vurgulanarak çevirdiğini gördüm, fakat genelde böyle değil çeviriler. Hatta bu Rahman ve Rahim kelimeleri genelde çevrilmiyor, çevrildiğinde de "iyiliği sonsuz, ikramı bol" tarzında, vurguyu zayıflatacak, aynı kelime olduğunu hissettirmeyecek şekilde çeviriliyor. Bu ise düşündürme noktasındaki o hassas düzeneği bozuyor bizce. Çünkü, "Çok acıyan, Pek acıyan" denildiğinde ya da Fransızcası neyse, Almancası neyse, böyle çevrildiğinde bir "neden öyle dedi" boyutu açılır.

Ve düşünürsek; Allah çok acımıştır insana, rahmeti her şeyi sarmıştır, kolaylık, kolaylık, kolaylık vardır yaşamak için. Vücudun otomatik işleyişi, nefes alıp verme, gecesi gündüzü, bulutların toprağa su taşıması, ağaçların oksijen üretmesi, dişisiyle erkeğiyle herşeyin üremesi, bin bir sistem vardır insan için. Öyle ki, acıkmaktadır kişi karnını doyurmaktadır, susamaktadır su içmekte, tuvaleti gelmektedir tuvalete gitmekte, kolaylıkla konuşmakta, elini kolunu oynatmakta, görmekte, işitmekte. Hatta bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *"Gerçek şu ki, her insanın vücudunda üç yüz altmış eklem bulunmaktadır. Kim bu eklem sayısı kadar Allahü Ekber, elhamdülillah, lâ ilâhe illallah der, Allah'tan bağışlanma diler, insanların yolu üzerinden taş, diken veya kemik gibi şeyleri kaldırır, iyiliği emreder veya kötülükten sakındırırsa, o günü kendisini cehennemden uzaklaştırmış olarak geçirir."* [Müslim, Zekât 54] [4] Dikkat edilirse bu hadiste, organlar değil, kemik değil, et değil, deri değil, eklem mevzu bahis edilmektedir. Çünkü bu da bir başka olmazsa olmazdır. Eklemler olmasaydı kemiklerin sürtünmesinden dolayı acı çekerek hareket edebilirdik. Adeta, varın gerisini siz düşünün

---

[3] *Gördüğümüz kadarıyla bu tercüme İzmirli İsmail Hakkı'da var ilk olarak. Besmeleyi şöyle tercüme etmiş; "Esirgeyen, acıyan Tanrı adı ile."*

[4] *Bilim adamlarınca eklem sayısı "300'ün üzerinde" şeklinde telaffuz edilmektedir, kafadaki eklem sayısı bakış açısına göre farklıdır. Yani 360 rakamı yanlışlanamamaktadır.*

denilmektedir. Dolayısıyla neden bir de "Pek acıyan" denildiğini anlıyoruz bu gibi şeylerle. İlk görünen nimetlerin dışında daha hassas nimetler vardır; "çok acıyan, pek acıyan" denildiği zaman peş peşe, buradaki vurgu, onları da düşündürmektedir.

Yine denilebilir ki; aşan konular Rahim sıfatı kapsamındadır; göz vermiştir ama bir de gözün tehlike anında kırpışması vardır, mide vermiştir ama bir de karnın acıkması-doyması vardır, zararlı maddenin kusulması vardır, güneş vardır ama bir de güneşin zararlı ışınlarından koruyan tabaka vardır, bulutlar su taşır ama bir de tuzlu su (denizdeki su tuzludur) taşımaması vardır. Buna göre Rahman sıfatı acımada çokluk, genişlik, genellik, Rahim ise özel bir yoğunlaşma ve daha ince konular oluyor. Mesela ayette denilmiştir ki;

Görmediniz mi ki, Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize vermiş, gizli ve açık şekildeki nimetlerini üzerinize yaymıştır. Bununla beraber insanlar içinde kimi de var ki, ne bir ilme, ne bir yol göstericiye ve ne aydınlatıcı bir kitaba dayanmaksızın Allah hakkında mücadele ediyor. [Lokman 20][5]

Veyahut kişiye özel durumlar söz konusudur, yol göstermek için kitap göndermiştir, elçiler göndermiştir ama bir de nedense engeller kişiyi terbiye eder, bazen istediklerinin kolay olmaması düşündürür ya da rüyalar yol gösterir, bir olay yol gösterir, bir tevafuk fark ettirir. İşte bunlar da Rahim sıfatı kapsamında görülebilir.

Kimisi de demiştir ki Rahman bu dünyada acıyan demektir, Rahim öbür dünyada Müslümanlara pek acıyacak demektir. Bu da bir başka boyut. Fakat sadece buna indirgememelidir manayı. Mesela Rahman Suresi'nde bu dünyadaki nimetler ve öbür dünyadaki nimetler Rahman başlığı altında geçmektedir. Bu ise bu dünya-öbür dünya ayrımından ziyade genel nimetler, lütuflar ve çok özel nimetler ayrımının daha doğru olduğunu göstermekte. Ya da Rahim'in acıma manası var, öbür dünyada bu acıma akabinde rahmetlere nail olunacak.. Ama o rahmetleri de yine Rahman verecek..

Bu çerçevede, Rahim adında affedicilik boyutunu öndedir, Rahman adında ise lütuf denilebilir. Antiparantez; denilebilir ki, peki o zaman neden

[5] *Buradaki açık ve gizli tabirleri Rahman ve Rahim'e işaret ediyor gibidir.*

“Çok bağışlayan, Pek bağışlayan” diye çevirmedik Besmeleyi? Çünkü Türkçedeki bağışlama kelimesi de böyledir, bir yönüyle affetmeyi, bir yönüyle lütfu vurgular. Fakat şöyle bir incelik var ki, bağışlama “karşılıksız bağışlama” anlamında kullanılıyor Türkçe’de, bu ise işi biraz bozucu bir mana. Çünkü bu isimler, şükre kapı açmak için zikrediliyor, bu mana ise öyle değil. Bir de rahim kelimesi, direkt “suçun bağışlanması” anlamına gelmiyor Arapça’da, ğafur ve afüvv kelimeleri o anlamdadır. “Suça bağlı olmayan bir merhamet” anlamında rahim kelimesi kullanılır yani. Ama dipnotta bunlar belirtilmek kaydıyla Türkçeye en edebi çeviri “çok bağışlayan, pek bağışlayan” şeklinde olabilir.

“Okuma” Konusu

Bütün bu vurguların ve ayrıntıların önemine gelirsek; düşünelim ki, insandan istenen hamd ve kulluktur. *“Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım”* [Zariyat 56] buyurulmuştur. *“Yaratan Rabbi'nin adıyla oku”* [Alak 1] denilmektedir ilk ayette. Bütün bilgiler Rahman ve Rahim olan Allah’a çıkmaktadır ve hamde çıkmalıdır. Hem şu dizayn dahi bütün işin bu olduğunu adeta göstermektedir.

بِسْمِ اللهِّ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ (١) الْحَمْدُ للهِّ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٢) الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ (٣)[6]

Yine mesela Kuran’da maddi ayetler hakkında da okuma (tilavet) ifadesi kullanılmaktadır. Şöyle ki:

Şüphesiz ki, göklerde ve yerde inananlar için nice ayetler vardır.

Sizin yaratılışınızda ve türetip yaydığı canlılarda kesin olarak inanan bir kavim için ayetler vardır.

Gece ile gündüzün değişimde, Allah’ın gökten rızık indirip ölümünden sonra yeryüzünü diriltmesinde ve rüzgarları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir kavim için ayetler vardır.

[6] *Beri yandan, burada ikinci Rahman ve Rahim vurgusunun öbür dünyaya yönelik olduğu düşünülebilir. Hamd yerine gelirse o olacak..*

İşte bunlar Allah'ın ayetleridir ki onları sana hak olarak okuyoruz. Öyleyse Allah'tan ve O'nun ayetlerinden sonra hangi söze inanacaklar? [Casiye 3-6] [7]

Razi, Casiye 6'nın tefsirinde şöyle der:

Bil ki pek çok fukahâ şöyle demişlerdir: "Kur'ân'da, kelamcıiarın bahsettiği ilimler yoktur. Aksine Kur'ân'da, ahkâm ve fıkıhla ilgili şeyler vardır." Bu, büyük bir gaflettir. Çünkü Kur'ân'da, sadece ahkâmlardan bahseden uzun bir sûre yoktur ama özellikle Mekkî sûreler başta olmak üzere, içerisinde tevhidin, nübüvvetin, öldükten sonra dirilişin ve Kıyametin delillerinin yer aldığı pek çok sûre vardır. Bütün bunlar, akaidin (kelâmın) konularındandır. Düşünüp inceleyen her insan, akaid (usûl) alimlerinin meşgul oldukları ilmin, Kur'ân-ı Kerîm'in mücmel (özet) olarak ihtiva ettiği ilmin tafsil edilmiş şeklinden başka bir şey olmadığını anlarlar. Daha sonra Cenâb-ı Hak, "işte bunlar, Allah'ın ayetleridir ki, sana bunları gerçeğe mutabık olarak okuyoruz" buyurmuştur. Buradaki "hak" ile, bu ayetlerin doğruluğunun aklen malum oluşu kastedilmiştir. Bu böyledir, çünkü bu ayetlerin doğru olduklarının bilinmesi, ya naklen, ya aklen olabilir. Birincisi söz konusu olamaz. Çünkü naklî delillerin doğruluğu, hakîm, kadir ve âlim bir ilahın olduğunu bilmeye, nübüvvet müessesesini tanımaya ve mucizelerin o nübüvvetin doğruluğuna nasıl delâlet ettiklerini anlamaya dayanır. Binâenaleyh bu itikadı hususları, naklî delillerle isbata kalkışırsak, devr-i fasit (kısır döngü) gerekir. Bu ise bâtıldır. Bu bâtıl olunca, bu delillerin hakikati bilmenin, ancak sırf akıl ile, aklî delillerle olacağı anlaşılır. Durum böyle olunca da, Hak Teâlâ'nın, "İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir ki, sana bunları hak olarak okuyoruz" ifadesi, akâid ilmine ve aklî izahlara teşvik eden, en büyük delillerden biri olmuş olur. Daha sonra Allah Teâlâ, "Onlar, Allah'ın ayetlerinden sonra artık hangi söze inanırlar?" buyurmuştur. Bu, "Kim bu ayetlerden istifade etmezse, artık bundan sonra onun istifade edebileceği hiçbirşey yoktur" demektir. Cenâb-ı Allah, bu beyanla taklîdî imanın yeterli olacağını iddia edenlerin görüşünün yanlışlığını bildirmiş ve mükellefe, Allah'ın dininin delillerini düşünmesinin vâcib olduğunu beyân etmiştir. Ayetteki fiil, ile "inanırsınız" şeklinde de okunmuştur. Ebû Ubeyde, yâ'lı okunuşu tercih ederek şöyle der: "Ayetteki bu ifadeden önce ve (inanan, akleden kavim için) ifadeleri geçmiştir. Bu fiiller gâib sîgası olduklarına göre, buradaki fiilin de gâib sîgasiyla olması gerekir." Eğer, "Bu ifadeden önce muhatab sîgası olan, "Allah'ın sizi yaratmasında..." ifadesi de vardır?.." denilirse, biz deriz ki: Bahsettiğimiz gâib sığalar, ihtilaf edilen bu

[7] "*Allah'ın ayetleridir*" ifadesinin Kuran'a da tabiat ayetlerine de gidebileceği söylenmiştir. (bknz İbni Atiyye, İbni Aşur, Elmalılı vb)

fiile daha yakındır. Daha yakın oluş ise, tercih sebebidir. Bu ifadeyi muhatab sigasıyla okuma durumunda şu izah yapılır: "Bunun başına bir kelimesi takdir edilir ve "Onlara de ki "bundan sonra artık hangi söze inanacaksınız?" manasında olur."

Nelere Hamdedilecek Mevzusu

Ayette denilir ki; *"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve ışığı vareden Allah'adır. Sonra örtenler/inkar edenler, Rablerine eş tutuyorlar."* [Enam 1]

Küfür kelimesi, nankörlük, örtme gibi anlamlara geliyor ve elbette inkar anlamına. Ve ayette "inkar edenler"in Rablerine eş tuttuğu belirtiliyor. Bu eş koşma, çeşitli şeyler olabilir. Putlar, hevalar, hatta belki de tabiat. Çünkü tabiatın kendi kendisine oluşup geliştiği anlayışı da var. Beri yandan ise en çok görülen mesele "bir yaratıcının varlığını kabul ama vahyi red"tir. Dolayısıyla burada ayetin başındaki vurgunun önemi ortaya çıkıyor; hamd. İşte bu hamd eksikliğinden bir şeylerin kaynaklandığı anlaşılıyor temelde.

Peki hamd nedir? Razi, ayetin tefsirinde der ki "Medh, hamd ve şükür farklıdır. Medh cansız varlığa da olur, hamd faile olur, şükür ise sadece kendine gelen nimete olur"

İkincisi nelere hamd edileceği mevzusu var. Elmalılı ayetin tefsirinde der ki; *"Kur'ân'da beş sûrenin başında hamd geçmektedir. Birinci olarak Fâtiha'da "Hamd âlemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur." İkincisi bu sûrede "Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve nuru var eden Allah'a mahsustur." Üçüncüsü Kehf sûresinde "Hamd, kuluna Kitab indiren Allah'a mahsustur". Dördüncüsü Sebe sûresinde "Hamd, göklerde ve yerde bulunanların hepsi kendisinin olan Allah'a mahsustur". Beşincisi Fâtır sûresinde "Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri elçiler yapan Allah'a mahsustur" buyurulmuştur ki hepsi Fâtiha'daki "hamd, âlemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur." hamdiyle âlemlerde ilâhî mülkiyetin çeşitleri ile açıklama ve izahıdır."* Burada dikkat edilirse kainat ve Kitab üzerinde durulmakta.

Ayrıca, bu Enam 1. ayette geçen karanlıklar ve nur ifadesi, Kuran'da "sapkınlıklar ve hakikat" anlamında da kullanılır. Kimi müfessirler "karanlıklar ve nur" ifadesinin Enam 1. ayette de bu anlamda olduğunu söylemiştir. Kimileri ise iki anlamın da olduğunu söyler. Bunu destekleyen

bir ipucu da şudur ki; nur ifadesi, ceale fiili ile birlikte iki anlamda da kullanılmakta Kuran'da. [8] Yani hem "maddi nur yaptı", hem "manevi nur kıldı" anlamı ceale fiiliyle ifade edilmekte. Bu ayette de ceale fiili kullanılmıştır. Dolayısıyla iki anlamın kastedildiği açık gibi...[9] Zaten surelerin başında geçen "hamdedilecek şeyler"e bakıldığında orada da bunu görüyoruz; Kainat ve Kitab. Kitab'ın açıklayıcılık boyutu olduğundan o daha kritik, lakin maddi alemi de bir görmeli konusu var. Çünkü insanlarda sahiplik, ele geçirme duyguları çok fazla ve bu bir kırılmalı. Şu tablo ara sıra bir göze gelmeli hasıl.

Bu arada şunu hatırlatalım ki; kainat keşfedildi ve evrenin temelde üç ana unsurdan oluştuğu görüldü. Bunlar karanlık enerji, karanlık madde ve normal maddedir. Ayette de göklerin ve yerin yaratılması, karanlıkların ve ışığın var edilmesi olarak geçiyor. Yani tam da karanlıklar ifadesiyle çoğul şekilde ifade ediliyor adeta alem. Bu da Yaratan'ın altını çizen bir incelik.

---

8 *bknz Enam 122, Nuh 16*
9 *bknz Menar, Enam 1 tefsiri*

Öte yandan tevhidi vurgulayan şu kudsi hadis de hatırlatıcı: *Ey kullarım! Şüphesiz ben zulmü kendime haram kıldım. Ve onu sizin aranızda da haram kıldım; o halde birbirinize zulmetmeyin. Ey kullarım! Benim doğru yola ulaştırdıklarım dışında hepiniz sapmışlıktasınız; o halde benden hidayet isteyin ki sizi hidayete erdireyim. Ey kullarım! Benim yedirdiklerimin dışında hepiniz açsınız; o halde benden size yedirmemi isteyin ki size yedireyim. Ey kullarım! Benim giydirdiklerim dışında hepiniz çıplaksınız; o halde benden size giydirmemi isteyin ki size giydireyim. Ey kullarım! Şüphesiz siz gece-gündüz hata/günah işliyorsunuz, ben ise hepinizi bağışlarım; o halde sizi bağışlamamı talep edin ki sizi bağışlayayım. Ey kullarım! Şu bir gerçektir ki, siz asla bana ne zarar verebilirsiniz ne de yarar verebilirsiniz."*

Ey kullarım! Eğer öncekileriniz, sonrakileriniz, insanlarınız ve cinleriniz, sizden en takva sahibi (Allah'ın emir ve yasaklarıma karşı en saygılı) bir adamın kalbi üzere olsalar, (bu tutumları) benim mülküme hiçbir şey katmaz/arttırmaz. Ey kullarım! Eğer öncekileriniz, sonrakileriniz, insanlarınız ve cinleriniz sizden en fasık bir adamın kalbi üzere olsalar, (bu tutumları) benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez.

Ey kullarım! Eğer öncekileriniz, sonrakileriniz, insanlarınız ve cinleriniz aynı yerde durup benden isteseler, herkese istediğini veririm ve bu benim katımdakini noksanlaştırmaz; ancak iğnenin denize daldırıldığı zaman denizden noksanlaştırdığı kadardır. Ey kullarım! Bunlar ancak sizin amellerinizdir, ben onları yazıyorum, sonra size tam karşılığını vereceğim, kim bir hayır bulursa Allah'a hamdetsin, kim bundan başka bir şey bulursa, nefsinden başkasını kınamasın." (Müslim, Bir, 55)

Kitab'ın açıklayıcılığı

Kainat da Allah'ın Kitabıdır deniliyor. Şunu farkedelim ki; bigbang yeni keşfedildi ve kainatın bir başlangıcı -ve sonu da görülüyor nitekim- olduğu anlaşıldı. Ayrıca cehennemi çağrıştırır devasa ateşler görülüyor kainatta. Bunlar bir kainatın konuşmaları tabiri caizse.. Fakat bütün bunlar Kitab'ın açıklayıcılığı ve üstlüğüyle netleşir. Çünkü milyarlarca yıl sonra olacak, önce oldu vs şeklinde görülmekte bunlar. Buradaki sonsuz derecedeki zamanlar, uzun sebeplilikler zinciri, evrenin dünya merkezli olmaması, aşırı büyüklükler, sistemlerin karmaşık yapıları, tesadüflük algısı oluşturuyor,

gaybtan uzaklaştırıyor, maddi sebepliliği mutlaklaştırıyor. Hasılı, Kitab'ın açıklayıcılığı ve üstlüğü önemli. Bu da Kitab'ın, Tevrat ve İncil'i içericilik ve düzelticiliği gibi delillerinin görülmesiyle bir yerleşmeli önce. Küt diye salt kainat masasına oturulmamalıdır yani. Hatta denilebilir ki; bu, ondan kaçanların işidir ve ilahi irade ondan böyle yapmıştır. Okuma, otoritenin seçimi ile bağlı çünkü.

İşte bütün bu çerçevede şuna dikkat ki, böylesine yaratılışın başından bahsedilirken hakikat anlamına da gelebilecek şekilde nur ve sapkınlık anlamına gelebilecek şekilde karanlıklar kelimesi kullanılmış Enam 1. ayette.. Çünkü de birileri "hakikate yöneliyorum" havasında formülleri çözerek herşeyi ele geçirme derdinde olabilir aslında vs. Öte yandan, Kitab'ın otoritesi konusundan uzak kaçılması da bu işleri kolaylaştırmış. Ayette şöyle denilir: *"ElifLamRa Ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra (ayetleri) açıklanmış, hikmet sahibi ve pek haberdar katından bir kitaptır. Allah'tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye.." (Hud 1,2)* Buradaki "ayetleri/delilleri sağlamlaştırılmış" ifadesi, Kitab'ın delilleri konusuna önce iyi dikkat vurgusu olsa gerektir. O da Kuran'ın Tevrat ve İncil'i içericiliği ve düzelticiliği konuları. Fakat dön dolaş bundan bir kaçış şeklinde gidiyor tarih. Ve öyle gittikçe de iyiye gitmiyor.

*1b: Besmele ve ilk emir Mevzusu

Tevrat-Yasanın Tekrarı 18:18-19 şöyledir. *"Onlara kardeşlerinin ortasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağzından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek. Adıma/adımla (Yani "Bi ismi" İbranicede aynı Arapçadaki gibi bu ifade) konuşan peygamberin ilettiği sözleri dinlemeyeni Ben cezalandıracağım"*

Yoel 2: 32'nin başı ise şöyledir: wəhāyāh kōl ăšer yiqrā bəšêm Yahweh

Bu ise şu anlama gelebilmektedir: "Rabbin adıyla okuyan herkes kurtulacak."[10]

---

[10] *İkra kelimesi İbranice'de çağırmak, dua etmek, ilan etmek, okumak anlamına gelmekte. Bu kısım "Rabbin adıyla çağıran/yakaran herkes kurtulacak" diye çevrilmiştir. Burası kıyamet öncesi ya da sonrası bir durumdan bahsetmektedir. (bknz Yoel 2: 30-32) Yine şöyle denilmektedir:"Yüceliğim için yaratıp biçim verdiğim herkesi, adımla*

Bilindiği gibi Kur'an'ın ilk nazil olan ayeti "Yaratan Rabbi'nin adıyla oku" dur ve besmele de mushafın ilk ayetidir, bu emrin yerine getirilmesi gibi durmaktadır. "Rahman Rahim Allah'ın adıyla (okuyorum)" denilmektedir adeta Besmeleyle. Ve tam inen ilk sure ve ilk ayeti besmele olan tek sure Fatiha'dır, iniş sırasına göre 5. sıradadır. Büyük ihtimalle ilk Besmele burada nazil olmuş ve surelerin başında olacağına işaret olmuş olabilir. Çünkü sureden ayrı olarak değil, direkt surenin 1. ayeti olarak sadece Fatiha'dadır Besmele.

Ayrıca *"öyleyse Kur'an okuduğun zaman taşlanmış şeytandan Allah'a sığın"* [Nahl 98] ayeti de dolayısıyla herhangi bir okumaya euzu besmele ile başlanır ve böylece her okuyuşta Tevratta da vurgulanan "benim adımla konuşacak" ifadesi yerine gelir.

Elmalılı şöyle demiştir: *Tevrat'a göre; Musa'ya benzeyen ve kitabı hep bismillah ile başlayan o peygamberin Hz. İsa olmadığı aşikardır.*[11] Çünkü Hristiyanlar "bu müjdelenen peygamber İsa'dır" diyorlar.

Saniyen; Varaka bin Nevfel, İncil'i ve Tevrat'ı bilen birisiydi. Peygamberimize ilk vahiy geldiğinde Peygamber korkmuş ve eşi Hatice onu amcasının oğlu olan Varaka'ya götürmüştü. Varaka olanları dinledikten sonra hemen "bu Musa'ya gelen namustur" demiştir.[12] Peki nasıl bu kadar çabuk bu tespitte bulunabilmiştir? Daha gelen kişi bile böyle bir şey demiyorken?. Açıkçası bu tarz şeyler çok kolay geçilmektedir ve çeşitli abartılara uygun bir zemin oluşmakta. Çünkü ilim üzere gidebilecekken gidilmemekte. Burada Varaka, nasıl hemen bildi? Elcevab: çünkü ilk vahiy Musa'nın müjdelediği "adımla konuşacak" ifadesinin tam karşılığıyla başlamakta. Hem Musa da Tevrat'ı dağda almıştı. Bir de Paran işi vardır. İşte bu çok muhtemel zihni çerçeve içerisinde konuşmuş olmalıdır Varaka. Fakat rivayetlerde sadece onun ne dediği vardır, bu belirttiğimiz şeylerin, bırakın Varakayı, normal delil olarak vurgulanması bile çok beklemiştir. Varaka'nın böyle düşünmüş olabileceği tespitini zaten bir yerde görmedim.

Hasılı ilk emrin yerine getirilmesi denilebilir Besmeleye..

çağıran/okuyan, evet oluşturduğum herkesi getirin diyeceğim" [Yeşaya 43: 7]

[11] *Elmalılı-Bakara 133 tefsiri*
[12] *bknz Buhari-Vahiy 1*

Hannun ve Rahum meselesi

Tevratta "hannun ve rahum" ifadesi gayet geçer. Bu ifade "Lütfeden, acıyan" demektir, besmeledeki isimleri çağrıştırmaktadır. Buna göre Hannun, Rahman'a karşılık gelmektedir. Bir de dikkat çeken Zebur'un ortasına kadarki kitaplarda "Rahum ve Hannun" diye geçmekteyken Zebur'un ortasından sonra "Hannun ve Rahum" diye geçmekte.[13] Yani tam Kuran'daki şekle dönmekte iş. Hem Süleyman (as)'ın mektubuna "Rahman Rahim Allah'ın adıyla." şeklinde başladığı bildirilmekte ayette.[14] Bu dizayn da buna tam uygun..

Başa dönersek; Musa (as)'ın Tur dağına ikinci çıkışında şöyle bir sahne geçer Kur'an'da: *"Bize hem bu dünyada hem de âhirette iyilik yaz. Çünkü biz Sana döndük." Buyurdu ki; "Ben kimi dilersem onu azabıma uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, İşte onlara yazacağım."* [Araf 156]

Kimi tefsirlerde; *"Rahmetim ise her şeyi kuşatmıştır. Onu sakınanlara, zekâtı verenlere, bir de âyetlerimize iman edenlere, İşte onlara yazacağım."* kısmı Rahman ve Rahim'in açılımı olarak düşünülmüştür.[15]

İşte Tevrat'ta da bu ikinci dağa çıkıştan önce şöyle denilir. (*Rabb) dedi ki, "Bütün iyiliğimi önünden geçireceğim. Rabbin adını/adıyla senin önünde ilan edeceğim (ikra fiiliyle) Lütfetmek istediğim kişiye lütfedecek, acımak istediğim kişiye acıyacağım.* [Çıkış 33: 19][16]

Dağda ise şöyle geçer: [17] *Rabb, onun (Musa'nın) önünden geçti ve şöyle ilan etti (ikra fiiliyle): Rabb.. Rabb* [18] *acıyan, lütfeden, tez öfkelenmeyen, sevgisi engin ve sadık tanrı. Binlercesine sevgi gösterir, suçlarını, başkaldırılarını, günahlarını bağışlarım. Hiçbir suçu cezasız bırakmam. Babaların işlediği günahın hesabını oğullarından, torunlarından, üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım."* [Çıkış 34:6-7]

Çıkış 34: 6'daki kısım; "El Rahum ve Hannun" şeklinde geçmektedir İbranicede. Arapça çevirilerde رحيم رؤوف diye çevrilmekte burası.

---

[13] bknz Mezmurlar 11: 4

[14] bknz Neml 30

[15] Kur'an Yolu-Araf 156 tefsiri

[16] Buralarda lutfetmek derken hannun, acımak derken rahum fiili kullanılmakta.

[17] Kur'an'daki anlatımın aksine, Tevrat'ta, bu, dağa ikinci çıkışta da tek başına çıkar Musa (as)

[18] Buradaki Rabb kelimeleri metinde Yahve olarak geçmekte.

Antiparantez, buralarda ikra fiiliyle önce “ilan edeceğim” demesi ve Besmeleyi içeren ifadelerle ilan etmesi, Kur'an’ın da “Yaratan Rabbi'nin adıyla oku” diye başlaması ve sonra Fatihanın Besmeleyle başlaması önemli.

Öte yandan, denilebilir ki; Kur'an’da İbraniceden Arapçaya çevirilerde geçen رؤوف رحيم kullanımı da var. Bu kullanım genel olarak bağışlayıcılık vurgusu içerir. Şöyle ki; *Görmedin mi, Allah, yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin hizmetinize verdi. Göğü de, kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur. Çünkü Allah, insanlara çok şefkatli, pek acıyandır.* [Hacc 65]

Yine bir ayette Peygamberimiz için de bu isimler kullanılır. *O, size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.* [Tevbe 128] Tanah metninde de Hannun ve Rahum’un bir yerdeki kullanımı tartışmalıdır, insan için mi diye.[19] Lakin Hannun da lutfeden anlamı önde, Rauf’a uymaz.

Saniyen, Hannun kelimesinin kökü Arapçada da vardır. Bu kökten bir kelime Kur'an’da bir yerde geçer. O da Yahya (as) ile ilgili وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا *Tarafımızdan ona kalp yumuşaklığı ve temizlik de (verdik). O, çok sakınan bir kimse idi.* [Meryem 13] ayetidir. Bu ayette bahsi geçen Yahya ise İbranicede; Yhovah chanan kelimelerinin birleşiminden geliyor, bu da “Rab lutfedendir” demek. Tam da Yahya ile ilgili bir yerde mucizemsi şekilde kullanılıyor bu kelime dikkat edilirse ve bu kelimenin Kuran’da tek geçtiği yer burası.

Öte yandan, denilebilir ki, hannun kelimesi Arapçada da var, Kur'an’da bir defa da olsa kullanılıyor. Ve Hannan adı az da olsa kimi hadislerde geçmekte. O zaman “Hannun, Rahman olamaz, Hannun Hannun olmalıydı”

Yine denilebilir ki, Targumlarda[20] ve Yahudi literatüründe Rahum kelimesi Rahmana diye çevrilmiştir.[21] İsrailoğullarının Rahman adını bildiği ve sevdiği hakkında rivayetler vardır, bu yüzden Rahman suresini sevdikleri. O zaman Rahum, Rahman mı demeliyiz?

---

[19] *bknz Zebur 112: 4*

[20] *Targum, Tevrat’ın tefsirle karışık Aramice çevirisidir. Bir zamanlar Yahudilerin ana dili Aramiceye dönmüştü.*

[21] *bknz Targum Jonathan, Onkelos, Targum Jerusalem-Çıkış 34: 6 Ayrıca bu kelime İngilizce çevirilerde Merciful One diye çevrilmektedir. Bu ise Tek Bağışlayıcı gibi bir anlama gelmekte ve erRahim kelimesine karşılık gelmektedir.*

Fakat Rahum Rahman'sa Rahim ne olacak?! Bir de Rahum, Rahim'e uygun Arapçada. Hasılı bu işin çözümü dediğimiz gibidir.

Bir de Harun (as)'ın Rahman adını kullandığı geçiyor ayette. [22] Tanah'ta[23] ise Hannun ve Rahum genelde birlikte kullanılırlar, tek olarak kullanıldıklarında da Allah için kullanılırlar. Öte yandan Hannun'un Rahman anlamına geldiğine şu da delalet eder ki, Hannun kelimesi Tevrat'ta ilk kez Çıkış 22:27'de tek olarak kullanılır. Bu, on emrin verildiği bir sahnedir. Kur'an'a göre ise bundan hemen sonraki bir sahne olan altın buzağı sahnesinde Harun (as) "Sizin Rabbiniz Rahman'dır" demiştir. Yani son derece bir uyum söz konusu. Süleyman (as) hakkındaki konu da böyle. Öyleyse bu işi bu şekilde noktalamalıdır.

Antiparantez; "Rahman Rahim Allah'ın adıyla." sözü, Hristiyan ilahiyatına bir düzeltme imajı vermekte. Hristiyanlar "Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına" derler. Mesela; *Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin. Onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla vaftiz edin.* [Matta: 28-19]

"Baba, oğul, kutsal ruh adına" sözü Yunanca şöyledir:

eis to onoma tou Patros kai tou Huiou kai tou Hagiou Pneumatos

Burada belirtilen oğul ve kutsal ruh kelimelerindeki ses benzerliğine dikkat. Ve düşünelim; çeviride asla benzerlik de esastır, değil mi? İncil'in aslının Yunanca mı Aramca mı olduğu tartışılmaktadır, lakin eldeki en eski İnciller Yunanca. Bu sözün, El Hannun ve Rahum, yani "Allah Rahman Rahim" sözünün "bir tür felsefe ile" çevirisi olduğu açık gibi. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Allah'ın merhametini vurgulayan ve ses benzerliği olan iki adıyla birlikte zikredilmesi. Fatiha'da bu iki adın ayrıca bir ayet olması da dikkat çekicidir; *"Rahman, Rahim"* (Fatiha 2) şeklinde. Hasıl burada Rahman kısmını "Allah'ın oğlu"na tahsis ettikleri düşünülebilir.

---

[22] *bknz Taha 90*

[23] *Yahudi Kutsal Kitap külliyatına Tanah adı verilir. Bunların ilk beş kitabının Musa (as)'a verildiği düşünülür ve ona Tevrat denilir. İslami literatürde ise bütün Tanah külliyatı, hatta alt literatür Tevrat diye adlandırılır zaman zaman. Bu külliyata Hristiyanlar da Eski Ahid adıyla inanmaktadır.*

Öte yandan, Kur'an'da özellikle "Rahman çocuk edindi dediler" vurgusu vardır[24] Yani vurgular belli bir noktaya gayet işaret ediyor.

*1c: İlim-Vehim ayrımı gereği

Besmele işari tefsire de son derece konu olmuştur. Mesela Kaşani şöyle der: *Burada ince bir husus üzerinde durmak istiyoruz. Şöyle ki: Nebiyler (a.s) hece harflerini varlık mertebelerine karşılık olarak kullanmışlardır. İsa (a.s) ve Emiru'lmumînin Ali (r.a.) zamanında, ayrıca bazı Sahabeler devrinde böyle bir kullanıma işaret eden metinler bulunmuştur. Bu yüzden "Varlıklar "Bismillah"ın "ba" sından zuhur etmiştir " denilmiştir. Çünkü alfabede "Ba", Allah'ın zatına işaret etmek maksadıyla konulan " Elif " harfinden sonraki harftir, dolayısıyla "ilk akla" delalet eder. İlk akıl ise, Allah'ın yarattığı ilk varlıktır ve ona şöyle hitap etmiştir: "Bana senden daha sevimli, benim katımda senden daha saygın bir varlık yaratmış değilim. Seninle verir, seninle alırım. Seninle ödüllendirir ve seninle cezalandırırım."* [Tevilat]

Velhasıl, günümüzde olsa "be" "big bang"e işarettir denilecek adeta (!) Bu kadar yorum genişliği olur mu?

Dayanakları ise tahminen şunlar. Ali (ra)nın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "*Allah'ın tüm esrarı semavî kitaplarda, ondaki tüm sırlar Kur'an'da, Kur'andaki tüm sırlar Fatiha'da, Fatiha'daki tüm sırlar Fatiha'nın besmelesinde ve ondaki tüm sırlar besmelenin be'sinde ve ondaki tüm sırlar da be'nin altındaki noktadadır. Ben be'nin altındaki o noktayım"*

Bu rivayet, hadis kaynaklarında yoktur.

İsa (as)'a gelince Dürrül Mensur'da Besmele kısmında şöyle bir rivayet vardır: *İsa b. Meryem'i annesi öğrenmesi için okula gönderdi. Öğretmen kendisine Bismillahirrahmanirrahim yaz deyince İsa (as): Bismillah nedir dedi. Öğretmen "bilmiyorum" deyince İsa şöyle dedi: Be, Allah'ın cemali, Sin, Allah'ın yüceliği, Mim, mülkü demektir. Allah bütün ilahların ilahıdır. Rahman dünya ve ahrette merhamet eden, Rahim ise ahrette merhamet eden demektir.*

Bu hadisin de zayıf ve uydurma olduğu belirtilmiştir. Öte yandan, Dürrül Mensur'da daha uzun rivayetler de vardır ve orada bütün alfabenin harfleri sayılır. Hatta bir versiyonunda Peygamberimiz araya girip "Ebu Cad'ın (alfabenin) açıklamasını öğrenin. Onun açıklamasını bilmeyen alimin vay

---

[24] *bknz Meryem 88-92*

haline” deyip harfleri ve açıklamaları kendi sayar.[25] Hasıl uçtukça uçan bir versiyonlar zinciri.

Ve dikkat edersek; bu rivayetlerde geçen; Rahman ve Rahim’in ne olduğu, Kur'an’ın bütün semavi kitapları, Fatiha’nın da Kur'an’ı içerdiği gibi konular başka rivayetlerde de geçmekte, mesela denilmekte ki; “Allah yüz dört kitab indirmiştir, bunların anlamını Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan’a koydu, sonra bunların ilimlerini Furkan’da, onun ilimlerini mufassal surelerde, onun ilimlerini Fatiha’da topladı. Fatiha’nın tefsirini bilen bütün surelerin tefsirini bilen gibidir.”[26] Yine, İsa (as)’ın öğretmenine galebe çaldığı, harflerin mahiyetini sorduğu apokrif Hristiyan metinlerinde var. Bir de İbranice’de de BeSimMim, Besmele ile aynı. Hasıl, bu bilgilerle güçlendirilmiş bir “rivayet” söz konusu diyebiliriz.

Öte yandan, Kur'an’daki hurufu mukataa ve “harflerin gizemi” gibi şeyler de var. Buradan nice yerlere gidilir, ki gidilmiştir.

Beri yandan, Ali (ra) şöyle demiştir: *Ebu Cuhayfe demiştir ki: Ben Alî’ye: Sizin yanınızda (Rasûlullah’tan kalan) bir kitâb, yazılmış bir şey var mıdır? diye sordum. Alî (R): Hayır, bizde Allah’ın Kitâbı’ndan, bir de müslümân olana verilen anlayıştan başka birşey yoktur. Bir de şu sahîfenin içindeki vardır, cevâbını verdi. Ebû Cuhayfe dedi ki: Ben: Peki, bu sahîfenin içinde ne var? diye so-runca: Onun içinde diyetin, esîri kurtarmanın ve bir kâfire bedel olarak bir Müslüman'ın katil olunmayacağının hükmü vardır, dedi.* [Buhari-İlim 39]

Hasılı, gelelim; peki bu çeşit bir takım garip, zayıf ya da uydurma rivayetlerle olsun, manayı “büyültmeler” yanlış mıdır? Mananın akıl almazlığı söz konusu sonuçta, Levhi Mahfuzdan gelen bir kitap nihayetinde. Elcevab; lakin bu “atış serbest” mi demek? Herhangi bir gabya değil, Allah’ın bildirdiği gabya iman edilecek. Yüz dört kitabın Kur'an’da, Kur'an’ın da Fatiha’da toplandığını kabul ediyoruz, deliller muvacehesinde.[27] Fatiha’nın Besmele’de toplandığı da bir yerde doğru, lakin “Besmele de be’de toplansın” şeklinde iş devam edip giderse bu zemini kaydırır. İş en sonunda “ilimsizlik, lakin her şeyi bilirliğe” döner. Oradan ilme açılacağına.

---

[25] *Dürrül Mensur, Ali İmran 48 tefsiri*

[26] *Razi, Dürrül Mensur-Fatiha’nın Fazileti bölümü*

[27] *Hicr 1. ayette “Elif Lam Ra. Bunlar Kitab’ın (levhi mahfuzun) ve apaçık Kuran’ın ayetleridir” denilir. Yani Kuran, levhi mahfuzu temsil etmekte. Hicr 87’de ise “Biz sana tekrarlanan yediyi (Fatihayı) ve büyük Kuran’ı verdik” denilir. Burada Fatiha ve Kuran ayrılır. Bir hadiste ise Fatiha, tekrarlanan yedi ve büyük Kuran olarak belirtilir. (bknz Buhari-Tefsir 1) Dolayısıyla Fatiha da Kuran’ı temsil etmekte.*

Unutmayalım ki mesele nihayetinde Kur'an bahrına dalmaktır, ondan kaçmak değil.

Beri yandan, kişi kendisi bir şeyler diyorsa hadi bir yere kadar, lakin işi "haber etme" aşırı bir gerçeklik oluşturuyor. Bunları uyduran onu da düşünüyor çoğunlukla. Örneğin İbn-i Arabi şöyle demiş: *Nice hadisler vardır ki ravileri yönüyle bunlar sahihtirler ancak, keşif sahibi kimse nezdinde sahih değildir. Nakil alimleri senedinin sağlam olması nedeniyle bunlarla amel etseler dahi o bunları Hz peygambere sormakta, mevzu olduklarını öğrenmekte ve onlarla amel etmeyi bırakmaktadır. Aynı şekilde, nakil alimlerinin senedinde hadis uyduran bir kimsenin bulunması sebebiyle senedini zayıf kabul edip amel etmeyi terk ettiği nice hadisler vardır ki, aslında sahihtir. Çünkü keşif ehli, bunu Hz Peygamberin ruhundan sorduğunda ondan dinlemiştir*. Bunu iddia edenler gayet söz konusudur tarihte ve bugün. Mesela Fethullah Gülen de der ki, *Her ne kadar usul hadiste yer verilmese de bu rabbani insanlar arasında zaman ve mekanı aşarak doğrudan doğruya Fehmi Güheri Nebevi'den hadis alanlar vardı.*[28]

Yahut kitabının rüyada Peygamber tarafından onaylandığını iddia edenler olmaktadır. "Ben kördüm, dua ettim, bir hal sahibi gözlerimi açtı, dinleyin sırları anlatıyorum" vs. diyenler.

Öte yandan, denilebilir ki; dinin ve özellikle de Kur'an'ın akli bir çerçevede ele alınmaması, bu tarz arayışları da tabii olarak hortlatıyor, hatta gerektiriyor. Çünkü pek çok gayb var ayetlerde, madem orada var, burada niye olmasın, hatta olmalı oluyor iş. Ve geliyoruz dananın kuyruğunun koptuğu noktaya. Deniliyor ki; bunlar olmasın da materyalizm, akılcılık, düz sebepçilik vs. mi olsun?! Aklın şüpheciliğine karşı gönlün kabulcülüğü olmalı, çünkü iş bir yerde "çözülemez"dir. Elcevab; unutmayalım ki Hristiyanlığı bozan Pavlus da tam böyle mantıklar üretmiştir. Mesela şöyle demiştir:

Çarmıhla ilgili bildiri mahvolanlar için saçmalık, ama kurtulmakta olan bizler için Tanrı'nın gücüdür. Nitekim şöyle yazılmıştır: "Bilgelerin bilgeliğini yok edeceğim, zekilerin zekâsını boşa çıkaracağım." O halde bilge kişi nerede? Din bilgini nerede? Bu çağın hünerli tartışmacısı nerede? Tanrı, dünya bilgeliğinin saçma olduğunu göstermedi mi? Mademki dünya, Tanrı'nın

[28] *Beyhaki ve hadis rivayetinde rüyaya verdiği değer-Enbiya Yıldırım*

bilgeliğine göre Tanrı'yı kendi bilgeliğiyle tanımadı, Tanrı, iman edenleri, saçma sayılan bildiriyle kurtarmaya razı oldu. [Korintliler 1: 18-21]

Hristiyanlık nasıl hala bu kadar devam ediyor sanıyoruz?! Bizim çok kendimize has sandığımız bu akılcılığa karşı gönülcülük var işin kökünde. İnanç-saçmalık birlikteliğini bir sağladınız mı yüzyıllarca gidiyor bu.

Halbuki Kur'an şöyle der: *Onlar hala bu Kur'ân'ı gereği gibi düşünmezler mi? Eğer O Allah'tan başkasından gelseydi, onda mutlaka birçok çelişkiler bulurlardı.* [Nisa 82]

O yüzden işin en temelini gözden kaçırmamalı; Kur'an puta tapanlara karşı, delilsiz inançlara karşı gelmişti, yani aklı temsil ediyordu aynı zamanda. Yine Tevhid davasının atası İbrahim (as) putlara tapanlara karşı akli mücadelenin bayraktarıydı. Tarihte de taklitçilik, bidatçilik gibi konulardaki eleştiriler yeni değildir, İbn-i Hazm, Ebu Bekir İbnul Arabi, Razi, İbn-i Teymiyye, Şatıbi, Bikai, Birgivi, Şah Veliyyullah gibi alimlerin eleştirileri vardır, fakat gidişatı pek değişmemiş bunlar. Hem Kur'an'ın da bu tarz eleştiri ile dolu olduğunu belirtmeli. İşi çelişkiler yumağı gibi gösteren ve aklın dışlanması gereğini vurgulayanlar, bir takım uçuş ehlidir.

Be meselesine gelince şöyle bir şey var; Tevrat'ın da ilk harfi be'dir.

"Beresit bara elohim hassamayim weet haares" diye başlar Tevrat. *"Başlangıçta* Tanrı göğü ve yeri yarattı" demektir. Üstelik buradaki be Kur'an'daki gibi ayrı bir harftir, "başlangıç-ta" derken oradaki "ta"dır. Denilebilir ki; bunu görenler "bu be harfinde bir şey var" demiş ve iş büyümüştür. Fakat Tevrat'a bakarsanız varlığın başlangıcını söylüyor, Kur'an ise böyle değil. Bu bizce iki metne paralel bakılması gereğiyle ilgili bir işaret. Ve sadece bundan dolayı değil, zaten Kur'an bunu belirtmektedir. Öte yandan İncil de (ilki Matta İncili'dir) Biblos (Kitab) kelimesiyle başlar. Yani onun da ilk harfi be'dir. Zebur ise A (İbranice Alef) harfiyle başlar ve diğer İnciller de A-E gibi harflerle başlar. Fatiha da bir versiyona göre Elif'le başlar. Öte yandan, Yuhanna İncili Yunanca "başlangıçta" kelimesiyle başlar, bu mana bakımından Tevrat'taki başlangıcın aynısıdır. Bunlar çok yoğun vurgular. Peki ne için? Elcevab; hem icaz hem de bu kitaplarla paralelikler içeriyor Kuran, bunlara dikkat çekiliyor. Velakin kimileri bu icazlara bakmıyor, ille de uçuk işari anlamlar.. Tabi hiç icazla işi olmayan da çok da.. Hasılı, iş "akıl ve icaz" nokasında iyi gelişmeli vesselam.

Antiparantez; ikinci bir işari tefsir damarı da 19 sayısıdır. Mesela İbn-i Atiyye şöyle der: *Besmele ondokuz harftir, bazıları şöyle demiştir, onlara ulaşan bir rivayete göre, kendileri için ayette "üzerinde on dokuz vardır" denilen cehennem meleklerinin sayısı Besmelenin harf sayısı üzere terettüb etmiştir. Her bir harf için bir melek vardır. Ve derler ki, onların her bir işi Besmele iledir, kuvvetleri buradandır.*

Tabii buradaki özenli dil ve ortaya konulan şey saptırıcı değil. O bakımdan da "üzerinde ondokuz vardır" ifadesini işari olarak Besmeleye götürebiliriz. Velakin bu ondokuz işi özellikle zamanımızda hurufiliğe dönmüş ve Besmeledeki kelimelerin Kur'an'daki 19'un katı şeklindeki geçiş sayısını bozduğu gerekçesiyle Kur'an'dan iki ayeti redde varmıştır. Buradaki temel mesele herhalde şu olmalı; olanı asıl edecek kişi. Yoksa zemin, zihinler çok kaygan.

***1d:** Her bir ayet "Rahman Rahim Allah'ın adıyla" okunmaktadır, mesela cehennemle ilgili ayetler de azap ayetleri de. Bu perspektif insanı düşündürmektedir. Bunların zulüm olamayacağı, buna müstehak olunmaması gereği hatırlatılmaktadır.

***2a:** Alem kelimesi alet ismidir, "kendisiyle bilinen, bilme aracı" anlamına gelmektedir.[29] Kainata da dünyaya da bu bakımdan alem denilmektedir. Ya da belirgin özellikler taşıyan, dolayısıyla "bilme alanlarına" Öte yandan, mesela bilgisayar'a çok yakışır bu kelime bilme aracı anlamı üzerinden. Zaten, el-alemin kullanımında, adeta isimden "müsemmaya" geçiliyor. Çünkü insan alemi aklına almaktadır sürekli ve iradesiyle asıl bilinmesi gerekene yönelmekte.

عالمين kelimesi, Alem kelimesinin "akıllı çoğul" şeklidir. Arapçada akıllı çoğul, kelimenin sonuna vav-nun ya da ye-nun getirilerek yapılır. Akılsız varlıkların ise çoğulu böyle yapılmaz. Mesela alem'in çoğulu avalim'dir. Dolayısıyla el-alemindeki akıllılar vurgusu var ve bunlar akıl sahibi olup imtihan olunan ins ve cindir denilmiştir. Kimileri de melek, insan ve cin için demiştir, çünkü bunlar akıllı varlık kategorileri.

Beri yandan, Kuran'daki kullanımına baktığımızda sadece insanlar anlamı öne çıkıyor. Çünkü onlar için kullanılıyor.

---

[29] *Müfredat, alem maddesi*

Öte yandan el-alemin ifadesi kuralsız bir çoğul olarak da düşünülebilir. Bu bağlamda canlı, cansız herşeyi içine alır.

Bütün buralardan öncelikle anlaşılan, "bilinecek varlığı" düşünme ve hamd gereği osla gerek.

YHVH İfadesi Hakkında

Tevratta YHVH diye bir ifade vardır. Kuran'da Alemlerin Rabbi ifadesinin geçtiği yerlerde Tevratta bu ifade var. Yahudiler bunu Allah'ın gizli ismi saymışlar, okunmasını zorlaştırmışlar, hatta zamanla okunuşunu unutmuşlardır vs. Tesbitimize göre bu ifade "iki şeyin Rabbi" anlamına gelmektedir.[30]

Saniyen; Tanah'ta Tanrı anlamına gelen el, elohe ve elohim diye üç kelime vardır. Elohe ve elohim Arapça'daki إِلَه ve آلِهَة kelimeleridir. Yani elohim çoğuldur. Allah anlamındaki elohe adı, genelde isim tamlaması şeklinde geçer, elohim ise terkipsiz kullanılır. Terkipsiz elohe kullanımı da vardır. Açıkçası elohim kelimesi, burada bir saptırma gibi durmakta. Her ne kadar İbranice'de çoğul kelimenin tekil anlamı da olabiliyorsa da bu noktada bir "genişlik" düşünülesi değil.

Burada denilebilir ki Allah ismi, İbranice'de HaElohe ya da HaEl[31] şeklinde düşünülebilir, yani El-İlah şeklinde. Arapça'da da kelimenin buradan geldiği iddiaları var, yani ilah kelimesinin başına el takısıyla. Öte yandan HaElohe ve HaEl kullanımı çok az Tevrat'ta, HaElohim kullanımları var. Bir de özellikle Eyüb Kitabı'nda çok geçen Eloah kelimesi var. Bu da özel bir ilah vurgusu içeriyor.

Öte yandan; Yhvh adına Yahuda kabilesi, Elohim adına da Eprayim kabilesi sahip çıkmıştır. Bu ikisi iki kralıllık idi. Kelimeleri de kendilerine göre seçmişlerdir adeta. Öyle ki; Yahve adının çok geçtiği yerlere literatürde Yahvist metin, Elohim adının çok geçtiği yerlere ise Elohist metin denilmektedir. Bu da işlerdeki ciddiyeti (!) gösteren bir durum olarak dikkat çekiyor.

Biraz daha ayrıntıya girersek, Rabb anlamına gelen Yhvh adı 7bine yakın, Elohim adı da 2bin küsur kez geçmekte Tevrat'ta. Bir de Adonay kelimesi

---

[30] *bknz Şuara 23-29*

[31] *El adı, ilah, çok güçlü anlamına gelen, elohe gibi kullanılan başka bir kelime*

gayet geçer, Rabb/Rabbim anlamındadır. [32] Asıl dikkat çeken şey ise beraber kullanıldıklarında Rabb kelimelerinin Allah kelimesinden önce geçmesidir. "Yhvh Elohim" gibi. Bu, Tanrı Rab gibi bir anlama geliyor. Yine, Adonay Yhvh, Yhvh Adonay kullanımları vardır. Fakat, Elohim Yhvh kullanımı yoktur. Yani Yhvh'yi Alemlerin Rabbi, Elohimi de Allah kelimesi olarak düşünürsek, en olması gereken kullanım yoktur.

Yine mesela bir yerde şöyle denilmektedir: *"Sizin tanrınız Yahve, tanrıların tanrısıdır, rablerin rabbidir…"* [Yasa Kitabı 10:17] (Burada tanrılar derken elohim denilmekte)

Beri yandan, Kuran'a paralel şekilde Tanah'ta "besem Yahve-Rabbin adıyla" "sem Yahve-Rabbin adı" ifadesi gayet geçer. Yemin, Peygamberin mesajı, dua gibi konularda geçer. Kur'an'da da "ismi rabbike" ifadesi Alak 1 başta olmak üzere gayet geçmekte, lakin "ismullah" ifadesi daha fazladır. Belirttiğimiz tarafgirlik de düşünülürse bu kullanım Tevratta buharlaştırılmış denilebilir.

Yine dikkat çeken; Yahve, İncillerde Efendi (Yunanca Kyriou) olarak tercüme edilmiştir, Arapça'da da Rabb diye tercüme ediliyor. Kur'an ayetlerinde, Tevrat'ta Yahve geçen yerde, Rabb ve Alemlerin Rabbi kelimesi geçer. Mesela firavun "Yahve de kim?!" der, Kur'an'da "Rabbiniz de kim?!" "Alemlerin Rabbi de kim?!" der.[33] Ya da "Ben Yahveyim" ifadesinin en vurgulu şekilde geçtiği yanan çalı sahnesinde Kur'an'da "Alemlerin Rabbi" ifadesi gayet geçer. Fakat Kur'an'da "Ben Allah'ım" ifadesinden sonra geçmektedir Alemlerin Rabbi ifadeleri.[34] Tanah'ta ise mesela şöyle geçer:

Musa Tanrıya dedi ki: "İsrailliler'e gidip, 'Beni size atalarınızın Tanrısı gönderdi' dersem, 'Adı nedir?' diye sorabilirler. O zaman ne diyeyim?" Tanrı, "Ben Ben'im" dedi,[35] "İsrailliler'e de ki: 'Beni size Ehyeh gönderdi.' "İsrailliler'e de ki, 'Beni size atalarınız İbrahim'in, İshak'ın, Yakup'un Tanrısı Yahve gönderdi.' Sonsuza dek adım bu olacak. Kuşaklar boyunca böyle anılacağım. [Çıkış 3: 13-15]

---

32 *Bu kelime adon şeklinde insanlar için de kullanılır.*

33 *bknz Çıkış 5: 2, Taha 49, Şuara 16, 23*

34 *bknz Kasas 30, Neml 8, Taha 14*

35 *Burada İbranive "ehyeh aşer ehyeh" denilmekte. Bu ise "Neysem oyum" ya da "olacağım şey olacağım" "olduğum şey olacağım" gibi anlamlara da gelebilmekte. Yhvh'nin de buradaki kelimeyle aynı kökten gelen ya da kısaltması şeklinde "varlığı kendisinden" gibi bir anlama geldiği iddiaları vardır.*

İsrail ileri gelenleri seni dinleyecekler. Sonra birlikte Mısır Kralı'na gidip, 'İbraniler'in Tanrısı Yahve bizimle görüştü' diyeceksiniz, 'Şimdi izin ver, Tanrımız Yahve'ye kurban kesmek için çölde üç gün yol alalım. [Çıkış 3: 18]

Veya Sebe kraliçesi Tanah'a göre "Tanrın Yahveye övgüler olsun." derken Kur'an'a göre "Alemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum." der.[36]

Yhvh kelimesinin İbranice kökeni, hatta okunuşu tartışmalıdır. Dolayısıyla bu kelimede bir Rab anlamı değil, Yhvh yerine Adonay-Rab denilmesi söz konusudur Yahudi ve Hristiyan ilahiyatında. Kur'an'da bu kelimenin özellikle "Alemlerin Rabbi" şeklinde karşılanması konusunu belirtmiştik. Burada bir de "Alemlerin Rabbi olan Allah" [37] ifadesi ile işi düzeltme var gibi. Allah kelimesini ikincilleştirmeye çalışma durumu açık çünkü.

Beri yandan; Hristiyanlıktaki "Rab İsa" karmaşasında da bu durum dikkat çekiyor. Çünkü sanki Allah'tan başka bir şeymiş izlenimi oluşturmuşlar Rab ismine..

Bu işteki karmaşaya örnek olsun diye; örneğin Tevrat'ın şöyle tercümeleriyle karşılaşılıyor: LORD God. RAB Tanrı.

Ya da İncil'de şöyle bölümler var: *Baba Tanrı'dan ve Rabbimiz Mesih İsa'dan sana lütuf, merhamet ve esenlik olsun.* [2 Timoteus 1: 2]

"Alemlerin Rabbi Allah" ifadesi işte bu gariplikların önüne geçiyor.

Bir diğer mesele ise şudur: Yahudilerde de özellikle İsa (as)'dan sonraki dönemlerde Aramice "Ribono Şel Olam, Ribon HaOlamim" gibi ifadeler çıkmış ve gayet yayılmıştı. Bu ifadeler "Kainatın Rabbi, Alemlerin Rabbi" gibi anlamlara gelmekte. Ve denilebilir ki, Yhvh yerine kullanılmakta. Lakin Yhvh'nin tercümesi şeklinde değil de bir izlenim olarak böyle görülüyor. Bu ifadelerin nereden çıktığı ise muamma. Aramice ifadeler bunlar ve Tanah'ta bunları karşılayan "Adon Kol HaArz" (Bütün yerin/yerlerin Rabbi)[38] gibi ifadeler az da olsa var, lakin Tanah'ta bu ifadeleri İbrahim, Musa gibi peygamberler söylemiyor ve bizzat isim yerine söylenmiyor bu ifadeler. Bu ifadelerin geçtiği Talmud gibi kaynaklarda ise böyle görünüyor.[39]

---

[36] *bknz 1 Krallar 10: 9, Neml 44*

[37] *Arapça ve İbranicede -Türkçedekinin aksine- sıfatların isimden sonra geldiğine dikkat etmek gerekir.*

[38] *bknz Yeşu 3:11,13, Zebur 97:5, Zakarya 6:5, 4:14*

[39] *bknz Musa için Babil Talmudu-Menachot 29 b ,Berakhot 4a, 7a, 9b, 10b, 55 a, 32a, Yoma 86b, Şabat 89a vb. İbrahim için Megillah 31b, Şabat 89b, 156a, Taanit 27b vb. Ayrıca şeytan için bknz Bava Batra 15b, 16a vb. Ayrıca melekler, dünya, adalet gibi soyut ifadeler, hatta harfler bile Allah'a "Kainatın Rabbi" diye seslenebilmektedir. Bknz*

Kur'an'ın ise farkı şu ki; Rabbül Alemin ifadesi, “akıllı alemlerin Rabbi” denilerek insanları fazlasıyla içerecek şekilde kullanılıyor. Çünkü alemin kelimesi öyle kullanılıyor. Fakat Rabbül Alemin tabiri, “kainatın Rabbi” anlamına da gelecek şekildedir. Çünkü el-alemin kelimesi, sinin (seneler) kelimesi gibi “kuralsız çoğul” şeklinde de anlaşılabilir.

Bu çerçevede denilebilir ki**;** Tanah'ta çokça geçen Yahve (YHVH) kelimesinin açılımı da budur. Mesela ayette şöyle geçer:

فللهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

O vakit hamd Allah'adır, Göklerin ve Yerin Rabbine, Alemlerin Rabbine. [Casiye 36]

Dikkat edilirse ayetteki “Göklerin Rabbi ve Yerin Rabbi” ifadesi, Alemlerin Rabbi ifadesinin müradifi olarak gözüküyor.

İbranice Göklerin ve yerin Rabbi ifadesi şöyle söylenir:

Adon **H**asSemayim **V**e **H**alArz

Yani Rabb anlamına gelen, Y harfiyle başlayan bir kelime olsa, ki bize göre bu vardı, YHVH şeklinde bir kısaltma olacak. İbranicede H harfi, Arapçadaki El takısı gibidir, bir kelimeyi belirli yapmak için kullanılır. Dolayısıyla H V H, iki şey çağrışımı yapar. Bir de dikkatimizi çeken Tevrat'ta hiç “Göklerin ve Yerin Rabbi” ifadesinin geçmemesi. Halbuki Gökler ve Yer tabiri gayet geçmekte. Bir de Kur'an bize İbrahim (as)'ın, Musa (as)'ın “Göklerin ve Yerin Rabbi” ifadesini kullandığını belirtmekte.[40] Hasılı YHVH kelimesi gördüğümüz kadarıyla “Göklerin ve Yerin Rabbi” anlamına da gelecek şekilde “iki şeyin Rabbi” demek. Bu, “Alemlerin Rabbi” olarak da ifade edilebilir.

Talmud-Şabat 55a, 104a, Bava Batra 74b, Sanhedrin 38b, Sanhedrin 94a, Bereşit Rabbah 1:10 vb. Buralarda “Ribono Şel Olam” kullanımı vardır. Ribon HaOlamim ya da Ribon Kol HaOlamim ise Jerusalem Talmudu ve Bereşit Rabbah adlı kitapta yoğun. Antiparantez şunu belirtmek lazım; Talmud denilen bu külliyatın ya da Midraş denilen tefsirlerin miladi 500-600 gibi tam İslam'dan biraz önceye tarihlenmesi çok şüphe uyandırıcıdır. İslam'ın kısa zamanda yayıldığını ve İsrailiyyatın değere bindiğini ve “az çok bu çerçevede olması gerektiğini” düşünmek gerekir. Tabii, Kur'an'ın sadece Tevrat'a, İncil'e değil; tarihe, akımlara üstlüğünü de örtmeyecek şekilde.

[40] *bknz Enbiya 56, İsra 102*

Bu konuyu çözen nokta Şuara Suresi'de Musa (as)'ın Alemlerin Rabbi ifadesini açıklaması hep "iki şeyin Rabbi" şeklindedir. Şöyle ki: *Firavun dedi ki, Alemlerin Rabbi de nedir? Dedi ki, göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin rabbi, eğer iyice biliyorsanız. (Firavun) Çevresindekilere dedi ki, işitmiyor musunuz? Dedi ki; sizin rabbiniz ve önceki atalarınızın rabbidir. Dedi ki, size gönderilen elçiniz kesinlikle delidir. Dedi ki, doğunun batının ve arasındakilerin rabbidir, eğer aklediyorsanız. Dedi ki, eğer benim dışımda bir ilah edinirsen kesinlikle seni mahpuslardan ederim.* [Şuara 23-29][41]

Zaten kalıp olarak belirttiğimiz A H V H ifadesi de gökler ve yer de olur doğular ve batılar da olur. Bu anlamda denilebilir ki; Musa (as)'a YHVH kelimesi (kalıbı) verilmiş ve o kelime Göklerin ve Yerin Rabbi anlamına da geliyor, bu başta olmak üzere başka iki şey anlamına da.. Alemlerin Rabbi ifadesinde olduğu gibi.. Fakat Tanah'ta İbranilerin Rabbi YHVH'ye çevirilmiş.

***2b:** Alemin kelimesi; "belli bir zamandaki akıllı alemler" anlamına da gelebilmektedir. Bu ise insanın belli bir çağda, belli bir bilgi ve kültür ortamında olduğunu vurguluyor. Bu da Rabbin anlamını ve hamdi iyice dinamik hale getiriyor. Çünkü mesela Bakara 47'de "Ey İsrailoğulları size verdiğim nimetimi ve sizi (akıllı) alemlere üstün kıldığımı hatırlayın" denilmektedir. Burada "belli bir zamanda" anlamı oluşmaktadır tabii olarak. Tefsirini yaptığımız ayette ise zaman belirtilmediği için "Hamd, şu anda yaşayan akıllı alemlerin Rabbinedir" anlamına gelmektedir evveliyetle. Çünkü okuyanadır hitap. Bu da özellikle bilginin çok arttığı günümüzde vurgulayıcı. Ayette buyurulur ki "*Yaratan Rabbinin adıyla oku. İnsannı alaktan yaratan. Oku ki Rabbin en cömert. İnsana kalemle/kalemi öğretendir. İnsana bilmediğini öğretendir"* [Alak 1-5]

İşte bütün bu çerçevede normalde bilgiyle hamdin paralel olması gerekir. Velakin denilebilir ki, bilgi arttı ama İslam hakimiyeti gitti, ters orantı oluştu. İlimler ve tarih, Kitab merkezli olarak görülürse iş düzelir denilebilir.

***2c:** "Hamd, övgü ve şükür, Allah'adır" vurgusunu daha iyi anlamak için Avesta'dan bazı metinler sanırız çok faydalı olacaktır. Şöyle ki:

---

[41] *Tevrat'ta "Peygamberlerin insanlara tebliği" diye bir durum yoktur. Ne Nuh, ne İbrahim, ne Lut, ne Yakub, ne Yusuf, başkalarına tebliğ yapmaz, onları bir şeye* çağırmaz. Musa da firavuna tebliğ yapmaz, onu hakikate çağırmaz, sadece *İsrailoğullarını onunla birlikte göndermesini ister. Kur'an ise Peygamberlerin insanlara Tevhidi ve temel ahlaki görevleri tebliğ ettiğini belirtir.*

Dini merasimlerde bulunup Yasna parçalarını dinleyenlere müjdeler olsun ki onlara Ahooramezda ve onun emrinde olanlar yardıma koşacaklardır. Ahooramezda'ya ve ona inananlara hamd ve sena olsun. Bizi giydiren, besleyen ve biz insanlar için bu hayatı var eden koruyucu tanrılara selam olsun.

Dini merasimlerde bulunup Yasna parçalarını dinleyenlere müjdeler olsun ki onlara Ahooramezda ve onun emrinde olanlar yardıma koşacaklardır. Padişahlara, hükümdarlara ve Ahooramezda tarafından görevlendirilen tanrılara hamd ve sena olsun.

Dini merasimlerde bulunup Yasna parçalarını dinleyenlere müjdeler olsun ki onlara Ahooramezda ve onun emrinde olanlar yardıma koşacaklardır. Ahooramezda'nın yarattıgı Hurmazt, Haften, Ordibehest, Hordat, Aban, Horsid, Mah, Tir, Kos, Mihr, Sorüs, Resen, Ferverdin, Behram, Ram, Din, Ard, Estat, Zamyat, Hom, Vanant tanrılarına hamd ve sena olsun. [Yasna 1: 1-3]

Hamd ve sena olsun pak ve temiz olan Ahooramezda'ya. Dini merasimlerle yarattığı ve güç verdiği tanrılara selam ederim.

Zerdüşt'e, Ahooramezda'nın yarattığı tüm tanrılara ve Zerdüşt'ün Gatalarına, dinine hamd ve sena ederim.

Kutsal ateşe, barak sulara, aya yıldıza, ışık saçan güneşe, iyiliğe, dürüstlüğe, tatlı ve faydalı olan her şeye ve Ahooramezda'ya hamd ve sena ederim. Zararlı ve faydasız olanlardan kaçınırım. [Yasna 13: 1-3]

Ey Amesa spenta sana selam olsun, suya, çesmelere, göllere, dağlara, deryalara, Ahooramezda'ya ve Zerdüşt'e hamd ve sena olsun. Ahooramezda'nın yarattığı yere göğe, rüzgâra ve iyi olan her şeye hamd ve sena olsun. [Yasna 42:1-2] [42]

Avesta metinlerinde buna benzer hamd ve senaların haddi hesabı yoktur. Elbette mesele tarih içinde değiştirildiği de düşünülen Avesta metinlerinden ibaret değil, lakin hamd problemini çok güzel göstermekte bu metin. Antiparantez; Zerdüştçü ve Avestacı oldukları düşünülen (yazıtlarında Zerdüşt'ün hiç adı geçmez) Ahameniş hükümdarlarının yazıtlarında önceleri sadece Ahuramazda'ya övgü geçerken daha sonra II. Artaserhas zamanında Anahita, Mitra gibi tanrıların adı da geçer.

Kur'an'da ise hamd hepsi de Allah'a nisbet edilmiş olarak kırk üç yerde geçmekte, bir âyette hamd edenler/övenler mânasında hâmidûn kelimesi,

[42] *bknz Zerdüştiliğin Kutsal Kitabı Üzerine Bir Araştırma, Najiba Ziyayi Azizi*

on yedi âyette esmâ-i hüsnâdan hamîd/çok övülen ismi yer almaktadır. Hz. Peygamber'e verileceği vaad edilen övgüye lâyık makamı belirten "makām-ı mahmûd" terkibindeki mahmûd kelimesi de "Allah tarafından övülen" mânasına alındığında O'na rücû eden bir kavram durumundadır. Bir âyette, yaptıklarıyla sevinip gurur duyan ve yapmadıklarıyla övülmek isteyen gruplar yerilirken hamd kökünden fiil kullanılmış, ayrıca Resûl-i Ekrem'in adı olarak bir âyette Ahmed, dört âyette de Muhammed ismi yer almıştır [43]

Burada tabloda bir problem vardır ki tam "tek övülen Allah" diyeceksiniz, Muhammed çok övülen demektir ve Peygamberimizin adı. Hem o Ahmed/en çok övülen ya da en çok öven'dir. Acaba bu işi her şeye açan bir kapı mı eder, istisna mıdır, yoksa başka bir şey midir? Kur'an'da Peygamberin övüldüğü ya da eleştirildiği ayetler vardır, bir beşer olduğu vurgulanır, bir ayette ise denilir ki; *Şüphe yok ki Allah ve melekleri, Peygambere salat eder; ey inananlar, siz de ona salat edin ve bir selamlama ile selâmlayın*. [Ahzab 56]

Böylece Peygamberimizin adı geçtiğinde salavat getirilmesi ve namazda da ona salavat vardır. Öyle ki yüzeysel bakan biri ona ibadet mi ediliyor sanabilir.

Öte yandan mesela şöyle anlatımlar vardır ve Peygamberimizle ilgili görülmüştür.

Ey Tanrı, adaletini krala, doğruluğunu kral oğluna armağan et. Senin halkını doğrulukla, mazlum kullarını adilce yargılasın! Dağlar, tepeler, halka adilce gönenç getirsin! Mazlumlara hakkını versin, yoksulların çocuklarını kurtarsın, zalimleriyse ezsin! Güneş ve ay durdukça, kral kuşaklar boyunca yaşasın; yeni biçilmiş çayıra düşen yağmur gibi, toprağı sulayan bereketli yağmurlar gibi olsun! Onun günlerinde doğruluk serpilip gelişsin, ay ışıdığı sürece esenlik artsın! Egemenlik sürsün denizden denize, Fırat'tan yeryüzünün ucuna dek! Çöl kabileleri diz çöksün önünde, düşmanları toz yalasın. Tarşiş'in ve adaların kralları ona haraç getirsin, Saba ve Seva kralları armağanlar sunsun! Bütün krallar önünde yere kapansın, bütün uluslar ona kulluk etsin! Çünkü yardım isteyen yoksulu, dayanağı olmayan düşkünü o kurtarır. Yoksula, düşküne acır, düşkünlerin canını kurtarır. Baskıdan, zorbalıktan özgür kılar onları, çünkü onun gözünde onların kanı değerlidir. Yaşasın kral! Ona Saba altını versinler; durmadan dua etsinler onun için, gün

[43] *bknz DİA-hamd maddesi*

boyu onu övsünler! Ülkede bol buğday olsun, dağ başlarında dalgalansın! Başakları Lübnan gibi verimli olsun, kent halkı ot gibi serpilip çoğalsın! Kralın adı sonsuza dek yaşasın, güneş durdukça adı var olsun, onun aracılığıyla bütün uluslar kutsansın ve onu "kutsanmış" diye çağırsın. RAB Tanrı'ya, İsrail'in Tanrısı'na övgüler olsun, harikalar yaratan yalnız O'dur. Yüce adına sonsuza dek övgüler olsun, bütün yeryüzü O'nun yüceliğiyle dolsun! Amin! Amin! [Zebur 72. bölüm]

Zebur'daki bu gibi ifadeleri Ali bin Rabben etTaberi, Hüseyin-i Cisri gibi alimler Peygamberimiz'le ilgili görmüşlerdir.[44] Denilmiştir ki mesela; böyle Fırat'dan yeryüzünün ucuna dek hükümran olan kim? Seba (Yemen)'dan armağan gelen kim, gün boyu övülen kim, ulusları boyun eğdiren kim? Burada işi Peygamberimiz'le başlayan İslam hakimiyeti olarak tefsir ederekten bu bahsedilen kişi Muhammed (sav)'dir demişler. Normalde ise bu kişi Süleyman (as) gibi düşünülmekte.[45] Hristiyanlar ise bunun o olamayacağını bunun Mesih krallığı olacağını söylerler. Burada dikkat çeken "durmadan dua etsinler onun için, gün boyu onu övsünler" sözünün her gün beş vakit namazda okunan salavatlarla, ezanlarla gerçekleşmesidir. Öte yandan Yeşaya Kitabı'nda şöyle der:

"Kulak verin, bana gelin. Dinleyin ki yaşayasınız. Ben de sizinle sonsuz bir antlaşma, Davut'a söz verdiğim kalıcı iyilikleri içeren bir antlaşma yapayım.

Bakın, onu halklara tanık, önder ve komutan yaptım.

Tanımadığınız ulusları çağıracaksınız (karae fiiliyle uluslara okuyacaksınız şeklinde de anlaşılabilir) Sizi tanımayan uluslar koşa koşa size gelecek. Tanrınız RAB'den, İsrail'in Kutsalı'ndan ötürü gelecekler. Çünkü RAB sizleri yüceltecek."

Bulma fırsatı varken RAB'bi arayın, Yakındayken O'na yakarın.

---

[44] *bknz Din ve Devlet sh172, 173*

[45] *Tanah'ta Çıkış bölümünde Fırat'a kadar topraklar sizin olacak denilir. (bknz Çıkış 23:31, Yasa Kitabı 11: 24) Öte yandan Süleyman (as) zamanında bunun olduğu bildirilir. Şöyle ki: Süleyman, Fırat Irmağı`ndan Filist`e, oradan Mısır sınırına kadar bütün ülkelere egemendi. Bu ülkeler Süleyman`ın yaşamı boyunca ona haraç ödeyip hizmet ettiler. [1 Krallar 4: 21] Beri yandan vaad edile kralın hakimiyeti de Fırat'tan yeryüzünün ucuna dek diye belirtilir. (bknz Zakarya 9:10)*

Kötü kişi yolunu, fesatçı düşüncelerini bıraksın; RAB'be dönsün, merhamet bulur, Tanrımız'a dönsün, bol bol bağışlanır.

"Çünkü benim düşüncelerim sizin düşünceleriniz değil, sizin yollarınız benim yollarım değil" diyor RAB

"Çünkü gökler nasıl yeryüzünden yüksekse, yollarım da sizin yollarınızdan, düşüncelerim düşüncelerinizden yüksektir.

Gökten inen yağmur ve kar, toprağı sulamadan, yeri yeşertmeden, ekinciye tohum, yiyene ekmek vermeden nasıl göğe dönmezse,

Ağzımdan çıkan söz de öyle olacaktır. Bana boş dönmeyecek, İstemimi yerine getirecek, Yapması için onu gönderdiğim işi başaracaktır. [Yeşaya 55: 3-11]

Burada geçen şahid ifadesi Peygamberimiz için ayetlerde geçmekte. Ayrıca komutanlık yapmıştır. Yine ayetlerde geçen alemlere rahmet ve bütün insanlara gönderildiği ifadeleri metne çok uygun. Kıyamete kadar geçerli Kitab ve ulusların kabulü gibi işler de oldu. Dolayısıyla bir bütünlük söz konusu denilebilir.

Tabii Zebur'daki ifadeler gayet sorunludur. Öyle ki yüzeysel bakışta başka bir imaj oluşabilir; ona kulluk etsinler vs. Beri yadan Peygamberimizin övülmesi ne içindir diye düşünürsek; Allah'a en ziyade hamd eden olduğu içindir, değil mi? Yani bu iş övülmektedir. Dolayısıyla Allah'a en ziyade övgülerden biridir bu. Makamı mahmud da mahşerde sıkıntılı zamanda secde izni verilip Peygamberimizin secde edeceği ve rahmetin celbedileceği bir durum.[46] Buradaki kritik nokta, Peygamberimize dua edilmemesi, onun tasarruf sahibi olmamasıdır. Nitekim hadiste denilmiştir ki: *Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi, beni aşırı şekilde övmeyin! Ben ancak Allah'ın kuluyum. Bana 'Allah'ın kulu ve Rasûlü' deyin!* [Buhari-Enbiya 48]

Öte yandan, denilebilir ki, Hristiyanlar da Tanah'ta geçen zikrettiğimiz türdeki ifadeleri olduğu gibi alıp İsa (as)'a yonta yonta onu ilahlaştırmışlardır. Bir de tabii diri olup Allah'ın sağına oturduğu ve tasarruf ettiği anlayışlarıyla. Bu konuyla ilgili Maide 117 açıktır. Şöyledir: *Sen bana*

---

[46] *bknz Buhari, Enbiya 5*

ne emrettinse, ben onlara sadece onu söyledim. Hep "Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin!" dedim. "Aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde kontrolcü idim. Ne zaman ki beni içlerinden aldın, onları gözetleyen yalnız Sen kaldın. Zaten Sen her şeye şahitsin"

Denilebilir ki, ama niye böyle başka tarafa gidebilecek bir kapı var? Mesela Mevlid denilen ve ana bir hakikat metni gibi okunan şiirde herşeyin yaratılmasının sebebi Peygamberimiz olarak gösterilmekte, doğumu sırasında annesinin; içinden çıkan bir nurun dünyayı aydınlattığını gördüğü, Meryem ve Asiye'yi, hurileri gördüğü, kendisine müjdelerin verildiği, sonra daha yeni doğan Peygamberimizin secdeye kapanıp tahmidde bulunduğu gibi şeyler vardır. "Ateşten olmak istiyorsan necat ona kıl selavat... Onun rızasını aşkla kıl talep.." gibi ifadeler vardır. Bütün bu atmosfer işi başka yerlere taşıyıcıdır aşırı şekilde. Lakin dikkat çeken, zayıf, uydurma haberlerle bu atmosfer oluşturuluyor. Öte yandan, dini alanda eğer sağlam delillere yönelinmezse böyle şeylere "gerek" oluyor. O bakımdan işin hikmetini, doğru haber, sağlam delil, ferdin imanı ve bunun mecburiyeti noktasında görmelidir.

***2d:** Hamd ile alem ve akıllı alem arasında bağ kurulmuştu. Aleme baktığımızda insanın yaşaması için pek çok sistem ve koruma tasarlanmıştır. Yerdeki nimetler, vücuttaki sistemler ayrı, güneş ışınlarının atmosfer tarafından filtre edilmesi ayrı, yağmurun yağması ayrı, damla, damla, ölçülü yağması ayrı, hatta uzayda yakınlarımızda bir süpernova olmaması ayrı. Bu incelikleri fark edecek olan ise akıllı alem'dir. Günümüzdeki sorun ise şu ki; önceki insanlar bu tabiat olaylarını ayrı ayrı odaklar gibi görme ve onları ilahlaştırma hatasına düşmüştü, işi Bir'e bağlamamışlardı, günümüzde ise tabiattaki sistemi kuru bir bilgi seviyesine düşürme, ona hakimiyet, dolayısıyla Tanrı'dan bağımsızlık tefritine sapılmış ve hamd geçilmiştir. Unutmayalım ki Hamdi geçen Bir'i de geçer. İnsan "Allah'a hamdetmesi için yaratılmıştır" dersek abartı olmaz. Hem ne olursa olsun kişi çoğu zaman iç alemindedir, tefekkür, hamd gibi durumlar insan için sürekli düşünülebilir. Mesela bir hadiste denilir ki; *Kim oturulacak bir yerde oturur da orada Allah'ı zikretmezse/hatırlamazsa Allah'tan ona bir noksanlık vardır, kim uzanılacak bir yerde uzanır ve orada Allah'ı zikretmezse/hatırlamazsa Allah'tan ona bir noksanlık vardır*. [Ebu Davud-Edeb 31]

Çünkü hamd sadece ve sadece kendine yönelik bir şeye şükür değildir, ikincisi; genel olarak her şeyin insana yönelik bir tarafı vardır zaten. Bahsettiğimiz bunca incelikli yaratım ve insana akıl verilmesi, ayetlerle, sünneti seniyye ile hamdin, rahmetin vurgulanması insan için yol gösterici olmalıdır. Ve unutmayalım ki insan hevasını da ilahlaştırabilmekte ve hevasının yöneldiği ya da hevasına kapı açan şeyleri.[47]

Bunu da kesecek olan başta hamd.

Öte yandan, insan, Allah'tan ki, halen toprağın ürettiklerini yiyip içiyor ve atmosferi soluyor yoksa bu bilim ve teknoloji, görsellik, moda, reklam ve marka çağı, insanı başka bir aleme transfer olduğuna inandırabilirdi.[48] Ve o alemde kurallar başka. Keyif ve para geçerli bu alemde. Çünkü kurucuları öyle diyor. Ya da oluşturdukları piyasa. Ve dünyayı da buna göre dizayn etmek için sürekli planlar projeler içerisindeler. İnsanın keyfine böylesi düşkünlük (!) Halbuki Allah yoldan çıkmak isteyenlere de nimetini yağdırabilmektedir.[49]

Burada öncelikli konu Tevhid, dolayısıyla şirk konusundaki hassasiyettir. O da kainata dair bir şey ortaya konulduğunda onu ortaya koyana değil, Yaradan'a bakmadır bir defa. Beri yandan, Allah'ın kelamı vardır. Bu kelama göre gayb vardır. Ve maddi sistemle meşguliyet, onu tek gerçek edip gaybı yok saydırmamalıdır. Çünkü gayb hakkındaki uydurmalar kadar onu yok sayma da suçtur. Sırf gaybi bir şey uydurmamak şirksizlik demek değildir. Hem bu genelde halen yapıldığı için sırıtmamaktadır. Sürekli maddeden, sebeblilikten, görüntülerden bahsedilmektedir, dolayısıyla "gayb yoktur"a gidilmektedir, ayrı bir helal haram zorlanmaktadır, daha ne olacak?!. Unutmayalım ki "şeytanın adımlarını takip etmeyin" denilmekte ayetlerde. Kitab gelmiş, Peygamber gelmiş, kimse ayrı bir galakside yaşamıyor. Ve

---

[47] *Burada kafaların karıştığı nokta insanın nefsine uyabilen bir varlık olmasıdır. Her nefsine uyma onu ilahlaştırma mıdır? İlahlaştırma, Allah'ın dediğine aykırı durumu sahiplenme noktasındadır. Şeytan Allah'ın emrine karşı geldiği için değil, kendini haklı görüp tevbe etmediği için şeytan olmuştur, Adem ise tevbe etmiştir. Beri yandan durumlar çoktur, bir iki değildir, burada en mühim noktalara yoğunlaşma tercihleri de önem kazanmakta.*

[48] *Fatır 3'de "gökten ve yerden rızık veren başka bir yaratıcı mı var" der. Rad 16'da ise "yoksa onun yarattığı gibi yaratan ortaklar mı yaptılar" der, "ki yaratma onlara benzer göründü" Nahl 8. ayette ise "hem binesiniz hem de süs olarak atlar, katırlar ve eşekler (yarattı) der, "ve daha bilmediğiniz şeyler yaratır" Elmalılı bunun günümüzdeki araçlara işaret olduğunu belirtir. Dikkat çekense Nahl suresinde yaratılan rızıklardan da bahsedilmekte ama "daha başka da yaratır" denilmemekte.*

[49] *bknz Yunus 88*

Kitabı yok sayma, Yaratan'a hamdsizlik, sadece gördüğünü kabul etme şirke çıkar. Ve ayetlerde şöyle geçer:

...Kim Allah'a ortak koşarsa, Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun barınağı ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur." [Maide 72]

Hadiste ise buyurulur ki:

"Allah, Cehennem ehlinden azabı en hafif olana: 'Eğer dünya, dünyada var olan şeyler ve bir o kadarı da bununla birlikte senin olsaydı sen onları buradan kurtulmak için feda eder miydin?' diye sorar. Adam: 'Evet' der. Allah (c.c.) şöyle buyurur:"Sen daha Adem'in sulbünde iken, Ben bundan çok daha hafif olanını; Bana hiçbir şeyi şirk koşmamanı istedim de sen bundan kaçınıp Bana şirk koştun. Seni Cehennem ateşine koyacağım." [Buhari, Enbiya: 1]

Yine denilebilir ki; buradaki en büyük sorun, tarihi akışın ilahi bir perspektifle ortaya konulmamasıdır. Bu işleri çok zorluyor ve kötü akışı güçlendiriyor. Gayet görülen ve hayati konular dillendirilmeli.

***4:** Din günü, ahiret günüdür. Kur'an'da şöyle geçer:

İyiler muhakkak cennettedirler, Kötüler de alevli ateşte. Din gününde oraya girerler. Ondan kurtulacak değillerdir. Din günü nedir bilir misin? Evet, bilir misin, nedir acaba o din günü? O gün hiçbir kimse başkası için bir şey yapamaz. O gün iş Allah'a kalmıştır. [İnfitar 13-19]

Tanah'ta ise şöyle bir bölüm vardır:

Önünden ateşten bir ırmak çıkıp akıyordu. Binlerce binler ona hizmet ediyordu; On binlerce on binler önünde duruyordu. Yargı (din) kuruldu, kitaplar açıldı. [Daniel 7: 10]

Arapça'da din kelimesinin deyn/borç kelimesinden geldiği düşünülür. Adet, itaat, ceza ve karşılık gibi anlamları olduğu ifade edilir. İbranice ve Aramice'de ise yargı anlamına gelir bu kelime. Öte yandan eldeki muharref Tanah'ta öbür dünya ile ilgili ifadeler bulanıktır ve azdır. Alıntı yaptığımız yer de dünyada egemenliğin birisinden alınıp birisine verileceği ile ilgili bir rüya şeklinde geçmekte Tanah'ta.

Yine Tanah'ta şöyle metinler çoktur: *Uluslara, "RAB egemenlik sürüyor" deyin. Dünya sağlam kurulmuş, sarsılmaz. O halkları adaletle yargılar.* [Zebur 96: 10] *Yargını göklerden açıkladın, yeryüzü korkup sessizliğe büründü.*

[Zebur 76: 8] *RAB davasını görmek için yerini aldı, halkları yargılamak için ayağa kalkıyor.* [Yeşaya 3: 13] *Yargı kürsüsünde oturan kral, kötülüğü gözleriyle ayıklar.* [Özdeyişler 20: 8] Bu metinlerin orjinalinde yargılama anlamında din kelimesi geçmektedir ve hep bu dünya söz konusu gibidir.[50]

Yine Rabb'in Yeruşalem'de Siyon Dağı'nda krallık yapacağı ile ilgili ifadeler vardır. [51] Bu mahşer meydanı olarak düşünülebilir belki. Fakat Tanah metinlerinde son derece bu dünya devam ettirilmektedir ve kıyamet-diriliş-öbür dünya şeklinde kesin bir ayrım adeta görülmemekte. Öte yandan, elbette Allah'ın bu dünyada da hükmü vardır, lakin asıl hüküm günü vurgulanmazsa dünyanın hükmüne döner iş.

Kur'an ise din gününü öbür dünya olarak netleştirmiştir. Hem de din kelimesi Tanah'taki anlamıyla kullanılarak bu iş düzeltilmiş. Üstelik Tanah'ta çokça geçen kral kelimesi de var söz konusu ayette; ayet "din gününün melikine/kralına" şeklinde de okunmuştur.

Saniyen; "yargı günü" ifadesi İncil'de gayet geçer.[52] Fakat İsa'ya yargılama yetkisi verildiğinden bahseder. Şöyle ki:

İsa Yahudilere şöyle karşılık verdi: "Size doğrusunu söyleyeyim, Oğul, Baba'nın yaptıklarını görmedikçe kendiliğinden bir şey yapamaz. Baba ne yaparsa Oğul da aynı şeyi yapar. Çünkü Baba Oğul'u sever ve yaptıklarının hepsini O'na gösterir. Şaşasınız diye O'na bunlardan daha büyük işler de gösterecektir. Baba nasıl ölüleri diriltip onlara yaşam veriyorsa, Oğul da dilediği kimselere öylece yaşam verir. Baba kimseyi yargılamaz, tüm yargılama işini Oğul'a vermiştir. Öyle ki, herkes Baba'yı onurlandırdığı gibi

[50] Din kelimesinin geçmediği yargı günü, ceza günü şeklindeki kullanımlar da bu dünyaya yönelik gibidir Tanah'ta. Şöyle ki: *Öç benimdir, karşılığını ben vereceğim, zamanı gelince ayakları kayacak, onların yıkım günü yakındır, olacaklar hızla yaklaşıyor.* [Yasa Kitabı 32: 35] 3 *Ceza günü uzaklardan başınıza felaket geldiğinde ne yapacaksınız? Yardım için kime koşacaksınız, servetinizi nereye saklayacaksınız?* [Yeşaya 10: 3]*Bu yüzden, "Bekleyin de görün" diyor RAB, "Ulusları yargılayacağım günü bekleyin. Ulusları toplamaya, krallıkları bir araya getirmeye, gazabımı, kızgın öfkemi üzerlerine dökmeye karar verdim. Çünkü kıskançlığımın ateşi bütün dünyayı yiyip bitirecek. O zaman, Rabbin adıyla okumaları/yakarmaları, birlikte bana kulluk etmeleri için, halklara safi bir dil vereceğim. Dağılmış olan, bana tapınan halkım, Kûş ırmaklarının ötesinden bana sunular getirecek.* [Safanya 3: 8-10] Hatta mesela Eyüb Kitabı'nda şöyle geçer: *Niçin Her Şeye Gücü Yeten yargı için vakit saptamıyor? Neden O'nu tanıyanlar bu günleri görmesin?* [Eyüb 24: 1] vb.

[51] *bknz Yeşaya 24:23, Yeşaya 2:4, Mika: 1: 6-7*

[52] *bknz Matta 10:15, 11:22, 11:24, 12:16 vb*

Oğul'u onurlandırsın. Oğul'u onurlandırmayan, O'nu gönderen Baba'yı da onurlandırmaz." Size doğrusunu söyleyeyim, sözümü işitip beni gönderene iman edenin sonsuz yaşamı vardır. Böyle biri yargılanmaz, ölümden yaşama geçmiştir. Size doğrusunu söyleyeyim, ölülerin Tanrı Oğlunun sesini işitecekleri ve işitenlerin yaşayacakları saat geliyor, geldi bile. Çünkü Baba, kendisinde yaşam olduğu gibi, Oğul'a da kendisinde yaşam olma özelliğini verdi. O'na yargılama yetkisini de verdi. Çünkü O İnsanoğlu'dur. Buna şaşmayın. Mezarda olanların hepsinin O'nun sesini işitecekleri saat geliyor.

Ve onlar mezarlarından çıkacaklar. İyilik yapmış olanlar yaşamak, kötülük yapmış olanlar yargılanmak üzere dirilecekler. [Yuhanna 5:19-29]

Kur'an'daki din gününün kralı ifadesi ve diğer ayetler, Allah'tan başka bir yargıcı asla söz konusu etmemektedir.

***5:** Buradaki yardım dileme, öncelikle "gaybta tasarruf vehmi ile yardım dileme" manasındadır. Zaten ibadet de ona edilir. İkinci olarak ise Allah'ın razı olmadığı güçlere dayanma, sığınma düşünülebilir. İbadet ise kullukta bulunma, mutlak manada emir yasak mercii görme.

Öte yandan, Kur'an'da Allah'tan başka dost edinmeme ya da dost yoktur ifadesi de kullanılır.[53] Allah'tan başka dost edinilenler ise tağut, şeytan vs.dir, bir de müminleri bırakıp kafirleri dost edinme durumu vardır.[54] İnsanın dostu sadece Allah olarak ya da Allah, elçi, namazı kılan zekatı veren müminler olarak belirtilir.[55] Bir de Allah muttakilerin dostudur, zalimler ise birbirlerinin dostudur denilir [56] Bu dost edinme kavramı, yardım dileme kavramıyla gayet ilişkili, çünkü bu "genel olarak yardımcı edinme"dir. Yine bu yönde mesela Razi Ankebut 41 tefsirinde der ki: *Cenâb-ı Hak, şirk-i hâfi'nin bâtıl olduğuna bir işaret olsun diye, "Allah'dan başka ilahlar edinenler." dememiş, "Allah'dan başka veliler (dostlar) edinenler." demiştir.*

Bu çerçevede denilebilir ki; dost edinme kelimesinin kullanımındaki Allah vurgusu, müminleri dost edinme bile olsa öncelikle "Allah'ı dost edinme" ifadesi dikkat çekici. Yoksa dava başka bir şeye döndüğü halde, "ne var ki bunda" olabilir iş. Öte yandan, ayetlerde "gemi dalgalar arasında

[53] *bknz Bakara 107, Tevbe 116, Ankebut 22, 41, Şura 6, 9, Kehf 102, Ahkaf 32, Ahzab 17*
[54] *bknz Bakara 257, Araf 30, Zuhruf 36-38, Nisa 119,139*
[55] *bknz Araf 3, Nisa 45, Enam 14, Şuara 9, Maide 55*
[56] *bknz Casiye 19*

kaldığında yalnız Allah'a yalvarırlar" der. Yani çok zorda kalınca zaten Allah'a yalvarılmaktadır.[57] Mesele ise diğer durumlarda da sadece Allah'a yalvarmadır.[58] Buralarda; dua, davet, dava anlamlarına gelen çağırma anlamındaki kelime kullanılmaktadır ayetlerde. Bu çağırma dua etmedir. Bu ise Allah dışında, putlar, şeytan ya da ölülere olabilmekte, batıl olarak.[59] Günümüzde ise duasızlık gibi bir problem var. Çünkü her şey duaya gerek bırakmayacak bir sistem içerisinde halledilmeye çalışılıyor. O zaman mesele dost edinme kapsamına giriyor daha çok. O da öbür davanın zayıflığından kaynaklanıyor denilebilir. Beri yandan, dünya çapında düşünürsek "bir şeylere dua" hiç de az sayılmaz. Bunları ifrat tefrit olarak görmelidir.

Bu çerçevde Kunut Duaları da açıklayıcı gibidir. Çünkü Kunut Duaları Allahumme inna nesteinüke.. Allahumme iyyake nabüdü.. diye başlamaktadır ve Fatiha'daki "iyyake nabüdü ev iyyake nestein" ifadesinin tefsiri gibidir.

Bu dualar hadistir ve anlamları şöyledir:

"İlâhî! Senden yardım, senden mağfiret, senden hidâyet dileriz. Sana iman ederiz, sana tevbe ederiz ve sana güveniriz. Bütün iyiliklerin için sana sena ederiz. Nimetlerin için sana şükrederiz. Seni inkâr etmeyiz. Sana isyan edenlerle ilişkimizi keseriz."

"İlâhi! Yalnız sana ibadet eder, senin hoşnutluğunu kazanmak için namaz kılar, yalnız sana secde ederiz. Senin rızana uygun olarak çalışır, sana koşarız. Senin rahmetini umar, senin azabından korkarız. Şüphesiz; senin azabın kâfirlere erişir."

Tevekkül Meselesi

Tevekkül kelimesi, güvenmek, birinin işini üstüne almak, işini birine havale etmek, bel bağlamak gibi anlamlara geliyor, ıstılahi olarak ise Allah'a güvenmektir. Ayetlerde şöyle geçer:

Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik ki, sana vahyettiğimizi onlara okuyasın. Onlar Rahman'ı inkar

---

[57] *bknz Yunus 22, Rum 33, Enam 40-41*

[58] *bknz Araf 55,Yunus 106,Rad 14, Şuara 213, Müminun 117, Ahkaf 5, Furkan 77, Zümer 3, 45*

[59] *bknz Nisa 117, Yunus 66, Nahl 20-22, Araf 194 (dostla ilgili bu ayetler örnek kabilindendir)*

ediyorlar. De ki: O benim Rabbimdir. O'ndan başka tanrı yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır. [Rad 30]

Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler. [İbrahim 12]

Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hakimiyeti yoktur. [Nahl 99]

Andolsun ki onlara: Gökleri ve yeri kim yarattı? diye sorsan, elbette "Allah'tır" derler. De ki: Öyleyse bana söyler misiniz? Allah bana bir zarar vermek isterse, Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, O'nun verdiği zararı giderebilir mi? Yahut Allah, bana bir rahmet dilerse, onlar O'nun bu rahmetini önleyebilirler mi? De ki: Bana Allah yeter. Tevekkül edenler, ancak O'na güvenip dayanırlar. [Zümer 38]

Görüldüğü gibi iman ile birlikte tevekkül istenmektedir. Çünkü her şeyin sahibi, insanları diriltecek ve yargılayacak olan Allah'a iman ediliyor. Tevekkül ise yakin derecesinde bir iman ile olur. Çünkü insan zayıftır, evhamlıdır, hevalıdır, şeytan vardır, işi küçültmeler vardır, saptırmalar vardır. Birileri ister ki bana tabi olunsun, birileri ister ki paraya tabi olunsun, birileri ister ki çeşitli gruplara tabi olunsun. Birileri birilerini bahane ederek kendini öne çıkartır. Birileri herkes aynı der, nefsini öne çıkartır vesare.. Bunlar güçlü iman istemez. Yani delilleri öne çıkaran bir anlayışı istemez. Şu halde güçlü imanı kim isteyecek?

Bunu öncelikle hakikatçiler ister, çünkü işin aslına yönelmişlerdir. Diğer insanlar da kim hakikatçi kim değil buna bakmak zorunda. İşte böyle böyle bir hakikatçilik damarı belirgin olmalı ki, her şey yerli yerine otursun.

***6:** "Bizi dosdoğru yola ulaştır" ifadesi gayet uyarıcı bir ifade. Çünkü bu namazda her gün defalarca söyleniyor. Demek ki bu sadece namazda olmakla da olmuyor. Hatta namaz bir gayret ve iştiyak oluyor bu yolda. Peki burada mesele yakin derecesine ulaşmak mıdır, her şeyde dengeyi bulmak mıdır, Razi bir kaç görüş serdeder mesela buna benzer. Örneğin Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ise şöyle bir tespiti olmuş. *Fatiha'daki "Allah'ım bize doğru yolu göster" sözü beyhude değildir. Çünkü milyonlarca insanın hepsinin kendine göre bir mantığı vardır. Bunların içinden doğrusunu bulmak!*

Hasılı ayette gayet bir teşvik var. Fakat bu teşviği adeta örtmek istercesine ayetteki “ihdina” ifadesi “sebbitna” yani sabit kıl demektir, çünkü zaten doğru yoldayızdır diyenler de çıkıyor. Tabii bu, vahye ilk muhatap olan kitle için düşünülebilir. Fakat zaman içinde görüldü ki, Kitab’ın iyice anlaşılan boyutları var gayet, yanlış anlaşılmış boyutları var ve yeni çıkan delilleri..

Doğru Yol İkidir

Bir şeyi iyi anlamalı ki, hakikat, doğruluk, dosdoğruluk, çok ciddi yöneliş olmadan olamayacak şeyler. Dolayısıyla iş ezbere dönemez. Ama insanda da bu damar hep var, yani işi ezbere, kolayına doğruluk iddiasına çevirme isteği. Bu bakımdan Fatiha’nın “gazabına uğrayanlardan değil, ne de sapanlardan” diye bitmesi manidar. Çünkü Yahudiler şekilcilikle öne çıkan bir zihniyet, Hristiyanlar ise manada sapış ve şekli aşırı önemsemeyişle.. İslam toplumlarında da en olası durumlar ve sırası da böyle.

Çünkü emir ve yasaklar, ana konular, direkt geliyor zaten. Bir de inandım demeyle sanki iş bitiyor. Burada yöneliş azlığı, hakikate zaten sahiplik iddiasının oluşması çok olası. Peşine de ezberleri eleştiri kolaydır, kolayına manacılıklar oluşması olası vesaire..

Demek ki ciddi manacılık en önemli bir imtihan noktamız oluyor. Mana konusunda da dikkatli olunacak, emir ve yasaklar konusunda da.. Bunun en olası yolu da dünya çapında tebliğin canlılığı olabilir. Çünkü tebliğ bizi de delillere ve hakikate, manaya yöneltir.

Ayette şöyle buyurulur:

Ey insanlar! Size Rabbinizden kesin bir delil geldi. Size apaçık bir nur indirdik.

Allah’a iman edenlere ve O’na sımsıkı sarılanlara gelince; Allah onları kendinden bir acıma ve fazl içine daldıracak ve onları dosdoğru bir yol ile kendine yöneltecektir. (Nisa 174-175)

Hasılı bu işi, delil, kanıt, yöneliş ve sübut şeklinde özetleyebiliriz.

Yine dikkat edelim ki, pek çok insan bir şeylere meyyaldir ve kendine göre bir doğru yol tutturmaktadır. İhdinassıratal müstekim derken ise “bizi ulaştır” diyoruz, “dosdoğru yola” deniliyor.. Sırat kelimesi özellikle çoğulu kullanılmayan bir kelimedir. Bütün bunlar ise genel bir dikkati ifade eder. Öte yandan; dimdik anlamı da en kestime, en açık demek. Zaten doğru iki

nokta arasındaki en kısa çizgidir. Tabi akıl planında ve doğrular, deliller merkezli bir kısalıktan bahsediyoruz. Yine, denilebilir ki; Kuran'ın zaman içinde daha iyi anlaşılan boyutları olduğu aşikar ve eğer bir şeye "ulaşılması" gerekiyorsa en doğru, en açık şekilde ulaşılmalı. Üstelik Kuran levhi mahfuzdan ve bir de Alemi İslam kötü duruma düşmüş ve bir çıkış aranıyorsa? Buna iyi bakılmalı hasıl.

Yine şu malum ki; dosdoğru yol, basiret (akıl gözü) üzere Allah'a çağrılan yoldur. Çok kişinin yürüdüğü, ezbere gidilen yol değil ille. Çünkü basiret (akıl gözü) deliller ister, onlar da bulunacaksa bulunacaktır. Mesela şu anda Kuran'ın çok iyi anlaşılması ve tebliği gerekiyorsa aklın iknası için, budur. Ki gerektiği belli. Bu çerçevede Yusuf 108. ayet çok yol gösterici. Bu ayette diyor ki;

"De ki: "İşte bu benim yolumdur. Basiret (akıl gözü) üzere Allah'a çağırırım. Ben ve bana uyanlar (böyleyiz). Allah'ı tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim."

Mesela buna benzer ayette şöyle der: *"Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tevbe edenler de.. Ve aşırı gitmeyin. Muhakkak ki O, yaptıklarınızı hakkıyla görendir. Ve zalimlere meyletmeyin yoksa ateş size de dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra yardım da görmezsiniz" (Hud 112-113)*

Yani, buradaki dosdoğru ol emri de "basiret üzere Allah'a çağır" şeklinde düşünülebilir. Bu konu şöyle biraz karışık, o yüzden iyi üzerinde durulmalı. Peygamber (sav) zamanında beyyineler keşfedilerek sunulmuyordu, Allah direkt sunuyordu bunları. Şimdi ise keşif gerekiyorsa buna bakılması doğruluktur, niye bakalım kafası değil. Onun için otomatik bu zaten olmuştur, oluyordur, başka şeye bakalım demeye acele etmemeli. Yapılıyor mu, buna iyi bakılmalı. Çünkü sonrası buna göre gidiyor.

Hasılı dikkat çeken, bu Kuran'ın iyice anlaşılması işi, bu duadaki bütün incelikleri taşıyor. Bir defa ister istemez genel bir çerçeve istiyor. Çünkü yeni çıkan hakikatler alanı, tabii olarak "bana göre" bakışının en az olması gereken bir alan. Dolayısıyla delil, isbat, akliyyet üzere gider.. Beri yandan adım adım gidiyor, onun için sürekli yönelme ve ulaşma durumları var. Ve sabır gerektiriyor. Çünkü "yeni çıkan" hakikatlerin ne kadar zor yayıldığı malumdur.. Ve insanın imtihanı da hakikat en başta. O zaman sürekli "ulaştır" denilmesi de makul ve zihin açıcı.

Saniyen; “bizi dosdoğru yola ulaştır” denildikten deniliyor ki, “kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, gazabına uğrayanların ve sapanların değil” Peki bu nimet nedir? Herhalde öncelikle Kitab’tır ve şöyle bir incelik vardır; Kur’an’da birbiriyle eş anlamlı gözüken iki ifade var; Kitap verilenler-Kitap verdiklerimiz. “Kitap verdiklerimiz” ifadesi çoğunlukla olumludur, iman ederler diye biter birkaç defa. “Kitap verilenler” ifadesi ise çoğunlukla olumsuz bir çerçeve içerisindedir, hiç “iman ederler” diye bir ifadeyle yan yana gelmez. Bir de “Kitaptan bir pay verilenler” ifadesi geçer üç defa hepsi de son derece olumsuzdur. Bunlar, hepsi Ehli Kitab ama farklı farklılar.. Hasılı “nimet verdiklerinin” ifadesi de buradaki “Kitab verdiklerimiz” ifadesi gibi işi ciddiye alanların vurgulandığı bir ifadedir. Yoksa Kitab verilenler çok. Ama işe ciddi olmayan çoğu. İşte bütün bunlar bizim için de örnek.

Öte yandan şeytanın “Senin dosdoğru yoluna oturacağım, sonra onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından geleceğim, çoğunu şükredenlerden bulamayacaksın” demesi vardır.[60] Buradaki dosdoğru yolu, aklı kullanarak hakka ve Rabbe yönelme olarak özetleyebiliriz şu halde. Çünkü insan için en olası imtihan ve önüne çokça geçilen konu bu.

***7a:** İbn-i Teymiyye ekolü buradaki غير kelimesinin sıfat olması gerektiğinde ısrar eder. Zemahşeri, bunun bedel, sıfat ya da bir kıraate göre hal olabileceğini söyler, sonuncusu şazdır.

***7b:** ”Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet” kısmındakini nimet nedir denilirse burada Kitab anlamı öne çıkmakta. Mesela ayette “bugün size dininizi kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım” denilmektedir.[61] Yine Yahudilere “size olan nimetimi hatırlayın” ayeti gayet tekrar edilir. [62] Yine ayette buyurulur ki; *Allah’ın ayetlerini alaya almayın. Allah’ın üzerinize olan nimetini hatırlayın; onunla size öğüt verdiği/öğüt veriyor olduğu, Kitaptan ve hikmetten size indirdiğini.* [Bakara 231]

Öte yandan, mesela İncil’de şöyle geçer. *İsa ona şu karşılığı verdi: "İnsan yalnız ekmekle yaşamaz, Tanrı`nın ağzından çıkan her sözle yaşar` diye yazılmıştır.”* [Matta 4: 4]

---

60 *bknz Araf 16, 17*

61 *Bazıları çeşitli haramlar da içeren Maide 3. ayetten sonra helal-haram içeren ayet gelmediğini söylemiştir. (bknz Taberi)*

62 *bknz Bakara 40, 47, 122*

Tevrat'ta ise der ki: *Sizi aç bırakarak sıkıntıya soktu. Sonra sizin de atalarınızın da bilmediği man ile sizi doyurdu. İnsanın yalnız ekmekle yaşamadığını, RAB`bin ağzından çıkan her sözle yaşadığını size öğretmek için yaptı bunu.* [Yasa'nın Tekrarı 8:3]

Kur'an'da ise şöyle geçer*: Eğer, Kitap Ehli iman edip sakınsalardı, elbette onların kötülüklerini örter ve onları 'nimetlerle donatılmış' cennetlere sokardık. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rablerinden kendilerine indirileni gereğince uygulasalardı, hem üstlerinden hem de ayaklarının altından yerlerdi. İçlerinde orta yolu tutan bir zümre vardı, çoğunun işledikleri ise kötü idi.* [Maide 65- 66]

Burada "üstlerinden" sözünün görünmeyen/manevi gıdalanmayı ifade ettiği düşünülebilir. Üstelik ayette seslenilen Yahudi ve Hristiyan literatüründe direkt böyle bir benzetme vardır, man'a gökten inen ekmek denilmektedir.

Beri yandan, hadiste denilir ki; *"Kur'an'la teğanni etmeyen bizden değildir"* [Buhari-Tevhid 32] Buradaki teğanni kelimesinin sesi nağmelendirmek, meşgul olmak-yetinmek, geçmiş kavimlerle ve kitaplarla ilgili bilgilerden uzak durup Kur'an'la yetinmek, yüksek sesle okumak gibi anlamlarda olduğu iddia edilmiştir.[63] Dikkat edilirse bu anlamların hepsi başka bir yere çıkmakta. Hasılı mesele çok temel bir bakış açısı meselesidir, Kur'an'la meşguliyet ne demektir, Kur'an'ı ciddiye almak ne demektir soruları hayati bu bağlamda. Hatta öyle hayati ki, buna vereceğiniz cevap Kur'an'ın kendi kendisi hakkındaki söylemlerini bile görmemenize yol açabilir.

Yine ayette denilir ki; *Kim Allah'a ve Resûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salih kişilerle beraberdir. Bunlar ne güzel arkadaştır!* [Nisa 69] Burada ise nimet, cennetlik olma anlamına geliyor denilebilir.

Dinin ve Kitab'ın Nimet Olması Meselesi

Bazıları diyebilir ki, din nasıl nimet oluyor? Çünkü din insana bir sürü sorumluluklar yüklüyor. Kitabın bir sürü anlaşılmaz noktaları var, bu nasıl

[63] *bknz Kur'an tilavetiyle ilgili bazı kavram ve rivayetlerin değerlendirilmesi-Mustafa Hocaoğlu*

nimet oluyor? Elcevab: buradaki temel sorun, insanın yüzeyselliğe ve hevaya endekslenmesidir. Yoksa düşünelim; bunca akıl sahibi insan sorumlu olmayacak mı?!.. İkincisi; insan, akıl sahibi, akıl ise bağlar kurmaya ve en doğru şekilde anlamaya yarar. Herşeyin direkt söylendiği bir çerçeve mi isteniyor bu aklı veren mercinin Kitabında? Yoksa biraz bulmaca tarzı bir çerçeve mi zaten beklenir?.. Böylece akıl, sürekli oradan aydınlanır, bir nevi beslenir. Hasılı, burada mesele Kitab'ın hakikat derdi olana nimet olması, onun sorularına cevaplar vermesidir. Yoksa sadece gözüyle gördüğü şeyleri varsayma, dünya hayatından başka bir şey istememe, kalabalığa ittiba, zoru görmedikçe doğruya gelmeme, keyfinin istediğini yapma derdindekilere değil. Tabii öyle oldukça şeytanın hakimiyetine de giriyor kişi vs.

Hem düşünelim; ayetlere göre insanlar sıkışınca zaten sadece Allah'a yönelmektedir. Mekke müşrikleri için "onlara yeri ve göğü kim yarattı desen 'Allah' derler" denilmektedir. Yahudi ve Hristiyanlarda zaten Allah inancı var. Diğer pek çok kültürde de en azından bir baş tanrı inancı var. Allah'ın varlığına herkes bir şekilde inanmakta hasıl. Mühim olan, onun gerçek varlığının dava edilmesi meselesidir. Bu ise ahireti yaratacak olan, bu dünyayı imtihan eden, son derece yol gösteren bir Allah'a imandır. Adem'i yaratan, imtihan eden ve dünyaya gönderen Allah'a.. Şeytanı ise huzurundan kovan ve ona kıyamete dek izin veren Allah'a.. Herşeyi işiten ve gören.. Melekut alemi olan.. Bunlar Kitabsız bilinebilir mi?! Hatta Kitab çok delilli olmasa zihinde yer edebilir mi?.. Çünkü dünya, kalıcılık iddiaları üretmektedir sürekli, hesap vermeme arayışları üretmektedir, kolay kurtuluşlar, başkalarıyla ayrılık, farklılık, üstünlük iddiaları üretmektedir. Dolayısıyla imana uzaklık üretmekte.. İşte burada Kitab'ın Allah katındanlığı, bunun delilleri, onlara yöneliş önem arz etmeye başlıyor. Hatta öyle ki, çabuk ve ezbere kabuller de soru işareti taşımaya.. Çünkü neyden kaçılıyor böyle?! Görünmeyene iman ediyoruz nihayet.. Yine düşünelim ki; çeşitli dinler de Tanrı katından şuna inanıyoruz, buna inanıyoruz demektedirler. Sonra da "saçma olduğu için inanıyorum" tarzında formüller üretmektedirler. Çok sıkışınca "Allah bir beşere bir şey indirmedi" demektedirler.. Zayıf inanmaktadırlar, gevşek inanmaktadırlar, ille de hevalara yer açarak inanmaktadırlar. Peki biz bunlardan tamamen hali miyiz?.. Burada denilebilir ki; bizde sabiteler duruyor, ama ayrıntılarda buralara sapılabilir. Onun için "bizi dosdoğru yola ulaştır, gazabına uğrayanların ve sapanların yoluna değil" denilmiştir.

***7c:** “Kızılmayanların ne de sapanların” kısmının, Yahudiler ve Hristiyanlar olduğu bildirilmişti. Ve Fatiha’nın Mekke döneminde, yani Yahudi ve Hristiyanların olmadığı bir ortamda indirildiğini de hatıryalım. Bunların özelliği nedir diye bakıldığında ise Yahudilerde kabilecilik, hakikati başkalarına ulaştırmama, kendilerine özgü etme gibi özellikler, Hristiyanlarda ise aşırı yayılmacı, hakikati insanlara özgü etme, oyla belirleme gibi özellikler dikkat çekiyor. Elbette Yahudilerin söz dinlemezlikleri, emirlere itaatsizlikleri de söz konusudur, bunlar Kur'an’da gayet dile getirilmektedir.

“Gazaba uğramayanların” kısmına örnek olması açısından Tanah metinlerinde çokça geçen ve gerçekleşen gazap kehanetlerine bir örnek verelim. Antiparantez, bu metinleri, kelime kelime, cümle cümle ayet olarak görmemek gerekir, ancak bir izlenim de alınmaktadır. Şöyle ki:

RAB Yeremya’ya şöyle seslendi: “RAB’bin Tapınağı’nın kapısında durup şu sözü duyur. De ki: “’RAB’bin sözünü dinleyin, ey RAB’be tapınmak için bu kapılardan giren Yahuda halkı! İsrail’in Tanrısı, Her Şeye Egemen RAB diyor ki: Yaşantınızı ve uygulamalarınızı düzeltin. O zaman burada kalmanızı sağlarım. “RAB’bin Tapınağı, RAB’bin Tapınağı, RAB’bin Tapınağı buradadır!” gibi aldatıcı sözlere güvenmeyin. Eğer yaşantınızı ve uygulamalarınızı gerçekten düzeltir, birbirinize karşı adil davranır, yabancıya, öksüze, dula haksızlık etmez, burada suçsuz kanı akıtmaz, sizi yıkıma götüren başka ilahların ardınca gitmezseniz, burada, sonsuza dek atalarınıza vermiş olduğum ülkede kalmanızı sağlarım. Ne var ki, sizler işe yaramaz aldatıcı sözlere güveniyorsunuz. ‘Çalmak, adam öldürmek, zina etmek, yalan yere ant içmek, Baal’a buhur yakmak, tanımadığınız başka ilahların ardınca gitmek, bütün bu iğrençlikleri yapmak için mi bana ait olan tapınağa gelip önümde duruyor, güvenlikteyiz diyorsunuz? Bana ait olan bu tapınak sizin için bir haydut ini mi oldu? Ama ben görüyorum neler yaptığınızı!’ diyor RAB. ‘Daha önce adımı yerleştirmiş olduğum Şilo’daki yerime gidin. Halkım İsrail’in kötülüğü yüzünden ona ne yaptığımı görün. Bütün bunları yaptınız, diyor RAB, size defalarca seslendim ama dinlemediniz; sizi çağırdım ama yanıt vermediniz. Bu yüzden Şilo’ya ne yaptımsa, bana ait olan, güvendiğiniz bu tapınağa da sizlere, atalarınıza vermiş olduğum bu yere de aynısını yapacağım. Kardeşlerinizi, bütün Efrayim soyunu nasıl attıysam, sizleri de öyle atacağım huzurumdan.’ “Sana gelince, ey Yeremya, bu halk için

yalvarma; onlar için ne yakar ne de dilekte bulun; bana yalvarıp yakarma, çünkü seni dinlemeyeceğim. Onların Yahuda kentlerinde, Yeruşalim sokaklarında neler yaptıklarını görmüyor musun? Çocuklar odun topluyor, babalar ateş yakıyor, kadınlar Gök Kraliçesi'ne pide pişirmek için hamur yoğuruyor. Beni öfkelendirmek için başka ilahlara dökmelik sunular sunuyorlar. İncittikleri ben miyim, diyor RAB. Hayır, kendilerini inciterek utanca boğuyorlar. "Bu yüzden Rab Yahve diyor ki: 'Buranın üzerine, insanın, hayvanın, kırdaki ağaçların, toprağın ürününün üzerine kızgın öfkemi yağdıracağım. Yakıp yok edecek her şeyi, sönmeyecek.' "İsrail'in Tanrısı, Her Şeye Egemen RAB diyor ki: 'Yakmalık sunularınızı öbür kurbanlarınıza ekleyin de et yiyin. Çünkü atalarınızı Mısır'dan çıkardığımda, yakmalık sunularla kurbanlar hakkında onlara seslenip buyruk vermedim. Onlara şunu buyurdum: Sözümü dinlerseniz, ben sizin Tanrınız, siz de benim halkım olursunuz. İyilik bulmanız için her konuda size buyurduğum yolda yürüyün. Ne var ki, dinlemediler, kulak asmadılar; kendi isteklerinin, kötü yüreklerinin inadı doğrultusunda yürüdüler. İleri değil, geri gittiler. Atalarınızın Mısır'dan çıktığı günden bu yana, size her gün defalarca peygamber kullarımı gönderdim. Ama beni dinlemediniz, kulak asmadınız. İnat ederek atalarınızdan daha çok kötülük yaptınız.' "Onlara bütün bunları söyleyeceksin ama seni dinlemeyecekler. Onları çağıracaksın ama yanıt vermeyecekler. Bunun için onlara de ki: 'Tanrısı RAB'bin sözünü dinlemeyen, ders almayan ulus işte budur. Bana bağlılıkları yok oldu, bağlılıktan söz etmez oldular. "'Saçını kes ve at, ey Yeruşalim, çıplak tepeler üzerinde ağıt yak. Çünkü RAB, öfkesine uğramış kuşağı reddedip terk etti." "Yahuda halkı gözümde kötü olanı yaptı, diyor RAB. Bana ait olan bu tapınağa iğrenç putlarını yerleştirerek onu kirlettiler. Oğullarını, kızlarını ateşte kurban etmek için Ben-Hinnom Vadisi'nde, Tofet'te puta tapılan yerler kurdular. Böyle bir şeyi ne buyurdum ne de aklımdan geçirdim. Bundan ötürü oraya artık Tofet ya da Ben-Hinnom Vadisi değil, Kıyım Vadisi deneceği günler geliyor, diyor RAB. Tofet'te yer kalmayana dek gömecekler ölüleri. Bu halkın ölüleri kuşlara, yabanıl hayvanlara yem olacak; onları korkutup kovacak kimse olmayacak. Yahuda kentlerinde, Yeruşalim sokaklarında sevinç ve neşe sesine, gelin güvey sesine son vereceğim; ülke viraneye dönecek. [Yeremya 7. bölüm]

RAB Zekeriya`ya yine seslendi: Her Şeye Egemen RAB diyor ki, `Gerçek adaletle yargılayın; birbirinize sevgi ve sevecenlik gösterin. Dul kadına, öksüze, yabancıya, yoksula baskı yapmayın. Yüreğinizde birbirinize karşı kötülük tasarlamayın.`Ama atalarımız dinlemek istemediler; inatla sırtlarını çevirdiler, duymamak için kulaklarını tıkadılar. Kutsal Yasa`yı ve Her Şeye

Egemen RAB`bin kendi Ruhu`yla gönderdiği, önceki peygamberler aracılığıyla ilettiği sözleri dinlememek için yüreklerini taş gibi sertleştirdiler. Bu yüzden Her Şeye Egemen RAB onlara çok öfkelendi. `Madem ben çağırınca dinlemediler` diyor Her Şeye Egemen RAB, `Onlar çağırınca, ben de onları dinlemeyeceğim. Onları tanımadıkları ulusların arasına fırtına gibi dağıttım. Geride bıraktıkları ülke öyle ıssız kaldı ki, oraya kimse gidip gelemez oldu. Güzelim ülkeyi viraneye çevirdiler.`" [Zakarya 7: 8-14][64]

Yahudilerin gazaba uğramaları, tapınak bizdedir, kurban kesiyoruz gibi, oruç tutuyoruz, Rabbin halkıyız, özeliz, üstünüz gibi anlayışlara, işin ruhuyla alakasızlığa dayanıyor. Mesela İsa (as) zamanında da riya ve gösteriş içinde olmaları vurgulanır.

"Ne de sapanların" denilmişti. Hristiyanlarda ise aşırı misyonerlik ve çeşitli mutlak otoriteler vardır. Bunlar da başarı için adeta her yola başvurmuştur. Mesela şöyle denilir:

Ben de sana şunu söyleyeyim, sen Petrus`sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım. Ölüler diyarının kapıları ona karşı direnemeyecek. Göklerin Egemenliği`nin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak." [Matta 16:18-19]

Eğer kardeşin sana karşı günah işlerse, ona git, suçunu kendisine göster. Her şey yalnız ikinizin arasında kalsın. Kardeşin seni dinlerse, onu kazanmış olursun. Ama dinlemezse, yanına bir ya da iki kişi daha al ki, söylenen her şey iki ya da üç tanığın sözüyle doğrulansın. Onları da dinlemezse, durumu inanlılar topluluğuna bildir. Topluluğu da dinlemezse, onu putperest ya da vergi görevlisi say. Size doğrusunu söyleyeyim, yeryüzünde bağlayacağınız her şey gökte de bağlanmış olacak. Yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte de çözülmüş olacak. Yine size şunu söyleyeyim, yeryüzünde aranızdan iki kişi, dileyecekleri herhangi bir şey için anlaşırlarsa, göklerdeki Babam dileklerini yerine getirir. Nerede iki ya da üç kişi benim adımla toplanırsa, ben de orada, aralarındayım." [Matta 19: 15-20]

---

[64] *Burada geçen Zekeriyya, Kur'an'daki Zekeriyya (as) değildir, daha önceki bir Peygamberdir. Ondan da önce geçen bir Zekeriyya vardır, tapınakta öldürülmüştür. (bknz 2 Tarihler: 24: 20-22) İslami literatür bu Zekeriyya ile Kur'an'daki Zekeriyya'yı karıştırmış ve onun intikamını Buhtunnasır'ın/Nebukadnezar'ın aldığını söylemişlerdir.*

Bu çerçevede kendini Petrus’un varisi sayan kilise yanılmaz görülmüş, konsiller bir tarafın başarısıyla sonuçlanınca diğerleri aforoz edilmiştir. Bu konsillerde ise hep aşırı ve sapkın taraf öne çıkmış, tevhide yakın olan Arius, Nesterius gibiler aforoz olmuş.

Kur'an’da ise şöyle der: *Göklerin ve yerin anahtarları O’nundur. Allah’ın ayetlerini inkâr edenler ise; işte onlar, hüsrana uğrayanlardır. De ki: ‘Bana Allah’tan başkasına kulluk etmemi mi emrediyorsunuz, ey cahiller?’ Andolsun, sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: ‘Eğer şirk koşacak olursan, şüphesiz amellerin boşa çıkacak ve elbette sen, hüsrana uğrayanlardan olacaksın*. [Zümer 63-65]

Yine Hristiyanlarda ahlakın ve inancın edebiyatı çok öndedir. Mesela “zerre kadar imanınız olsa dağa şuran şuraya git deseniz gider” gibi ya da “gözün seni günaha sokrasa onu sök at, elin seni günaha sokarsa onu kes at” gibi edebiyatı yoğun ama gerçekleşmesi olmayan sözler vardır. Beri yandan, biz manacıyız tarzında emir ve yasakları, şekli hafifsemeler vardır. Yine muhkemi bırakıp müteşabihin peşinde koşma durumları vardır. Mesela “Tanrınız Rab tek Rabdir” sözü Tevrat’ta da İncil’de de geçer. Ama buna rağmen çeşitli yorumlarla Hz İsa açıkça ilahlaştırıldı.

Ve çokça geçtiği üzere “gazabına uğrayanların (yoluna) değil, ne de sapanların” kısmının Yahudiler ve Hristiyanlar olduğu belirtiliyor hadiste. Ve bu dua her gün defalarca yapılıyor namazlarda. Peki bu sadece duayla mı gerçekleşecek, yoksa bu güçlü bir uyarı mıdır?.. Yahudilerin asabiyyet hastalıkları malum, Hristiyanların ise dinlerini evirme, çevirme ve insanlara uydurma. Burada Kitab’ın insanlığa ulaştırılması, beyyine üzere hakka iman gayreti gerekiyor ve dikkatli olmak.

***7d:** Peygamberimizin Fatiha Suresinin başını ve sonun çağrıştıran duaları vardır, bu da içselleştirme açısından güzel bir örnek.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى كَفَانَا وَأَرْوَانَا، غَيْرَ مَكْفِيٍّ، وَلاَ مَكْفُورا

Bize yeten, bizi doyurup içiren Allah’a hamd olsun. Yetilmemiş ne de inkar edilmiş olarak. [Buhari-Etime 54]

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِى أَطْعَمَنِى هَذَا وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّى وَلاَ قُوَّة

Bize bunu yediren ve bizi onunla rızıklandıran Allah’a hamd olsun, benden bir güç ne de kuvvet olmaksızın. [Tirmizi Davat 55]

Allah Teala bizleri onun güzel ahlakından nasiplendirsin.

***7e:** Zebur'da "hallu Yah" diye gayet geçen bir ifade var. Bu ifade "Yahveye övgü!" gibi bir anlama gelmekte. Kur'an'daki "Elhamdü lillah" ifadesinin karşılığı gibi durmakta. Ve amen lafzı da buradaki dualarda var. Övgü, sığınma dairesinde Fatiha'ya en benzeyen metin Zebur'dur, hatta buna dair bir rivayet de vardır.

Tanah'ta Amen lafzının en çok geçtiği yer ise şurasıdır: *O gün Musa halka şöyle dedi: Şeria Irmağı`ndan geçince, halkı kutsamak için Gerizim Dağı`nda duracak oymaklar şunlardır: Şimon, Levi, Yahuda, İssakar, Yusuf, Benyamin. Lanetlemek için Eval Dağı`nda şu oymaklar duracak: Ruben, Gad, Aşer, Zevulun, Dan, Naftali. Levililer bütün İsrail halkına yüksek sesle şöyle diyecekler: 'RAB'bin tiksindiği usta işi bir oyma ya da dökme put yapana ve onu gizlice dikene lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diye karşılık verecek. 'Annesine, babasına saygısızca davranana lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Komşusunun sınırını değiştirene lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Kör olanı yoldan saptırana lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Yabancıya, öksüze, dul kadına haksızlık edene lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Babasının karısıyla yatana lanet olsun! Çünkü o babasının evlilik yatağına leke sürmüştür.' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Herhangi bir hayvanla cinsel ilişki Kur'ana lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Annesinden ya da babasından olan kız kardeşiyle yatana lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Kaynanasıyla yatana lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. "'Komşusunu gizlice öldürene lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. "'Suçsuz birini öldürmek için rüşvet alana lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek. 'Bu Yasa'nın sözlerine uymayan ve onları onaylamayana lanet olsun!' "Bütün halk, 'Amin!' diyecek."* [Yasa Kitabı 27: 11-26]

Şu halde; "Allah ne Tevrat'ta ne İncil'de ne Zebur'da Fatiha suresi gibi bir sure indirmemiştir" sözü iyi düşünülmelidir. Çünkü hamd, övgü, sığınma gibi işler dinin tabiatında olan işler, Besmele'nin Yahudilerce bilindiği ayetle sabit, Süleyman (as)'ın mektubunda geçiyor, Amin lafzı biliniyor ve var. O zaman kastedilen nedir?!

Bu "tekrarlanan yedi" ifadesinden çözülmelidir. Yani, bu uzunlukta, bu kapsamda, bu hülasa edişte, bir mukaddime olarak denilebilir. Öte yandan namazdaki takaddümden anlıyoruz ki Kur'an'ın her yerine bir takaddümdür bu. Kevser'e de, İhlas'a da, Alak'a da, Bakara'ya da. Parça

parça kısımlara da. Şu halde tefsirde mühim bir nokta olmaktadır bu durum. Çünkü her şeyi bilen buna işaret etmiş. Bir tereddüte düşersen buraya dönersin. Bir de şu fark edilmelidir ki; Her şeyi Bilen, her an ayrıntı vermez. İşaret eder, bilemeyeceğimiz şeyleri bildirir, lakin her şeyi bildiği de bazı noktalarda görülmeli, bugüne ne dediğine bakılmalıdır. Tefsir de bu çerçevededir. Allah bizi muvaffak kılsın.

***7f:** Müslümanların amin demesinin Yahudilerin son derece kıskandığı bir şey olduğu rivayet edilir.[65] Öte yanan; Tanah metinlerinde amin lafzının geçtiği şöyle bir yer vardır ki, amin'in duanın kabulü için söylenmediği tek yerdir. Şöyledir:

Kullarım mutluluk içinde ezgiler söyleyecek, ama siz yürek acısından feryat edecek, ezik bir ruhla haykıracaksınız. Adınız seçtiklerimin ağzında ancak lanet olarak kalacak. Rab Yahve sizi öldürecek, ama kullarına başka bir ad verecek. <u>Öyle ki, yerde kim bereket istese Amin'in Tanrı'sından isteyecek</u>; <u>yerde kim ant içse, Amin'in Tanrısı üzerine ant içecek</u>. Çünkü geçmiş sıkıntılar unutulup gözümden saklanacak." [Yeşaya 65: 14-16]

Buradaki tabir şu: e lo he amen (Aminin/Gerçeğin Tanrısı) Burada amin'in İslam'dan sonra hangi kitleyi simgelediği gibi şeyleri düşünürsek ve metnin bağlamı düşünülürse iş bir yere geliyor.

---

65 *bknz İbn-i Kesir*